

15.

LJUBLJANA,
7. APRILA
1 9 3 5
KNJIGA 17.

POŠTINA PLACANA
V GOTOVINI

ŽIVLJENJE IN SVET

ILUSTROVAN TEDENSKI OBZORNIK

UREDNIŠTVO
IN UPRAVA
V LJUBLJANI,
KNAFLJEVA 5

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovan tedenski obzornik

Izhaja ob nedeljah ter stane na leto (dve knjigi) 50 Din, za pol leta (ena knjiga) 40 Din, za četrt leta 20 Din, mesečno 8 Din. Posamezni zvezki se dobivajo po 2 Din

Naročnina za inozemstvo: **ITALIJA:** četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, letoletno 30 lir. **FRANCIJA** mesečno 4 franke. **ČESKOSLOVAŠKA** mesečno 6 kron. **AVSTRILIJA** mesečno 1 šiling. **AMERIKA IN OSTALO INOZEMSTVO** letno 1½ dolarja

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Ljubljani, Knafljeva ulica 5
TELEFON ŠT. 3122, 3123, 3124, 3125, 3126. ŠT. HISNEGA TELEFONA 905

UREDNIŠTVO NACELNO NE VRACA ROKOPISOV

UREDNIK IVAN PODRZAJ

S

VSEBINA ŠT. 15:

Primarij dr. Mirko Černič: **STEBRI SODOBNE KIRURGIJE** (6) — **DUŠEVNA UTRUJENOST** — Fr. Slovník: **MED GOAJIRA INDIJANCI** (1) — **DVOJCKI IN ZAKONI O PODEDOVANJU** (Bolezen, zločin in smrt so jim skupni - dr. G. Haagen - š) — **NAGUBANOST GORA** — **VPLIV LUNE NA VREME** — Dr. Anton Debeljak: **PO SINJI ADRIJI** (15) — **SVETLIKANJE MORJA** (Najmanjša živa bitja izžarevajo skrivnostno svetlobo - dr. K. Hirth - nj) — Anton Ingolič: **DVE LUKARSKI** — **FRANCOSKA SMOTRA O NAŠEM DVORU** (D) — **NAPREDEK VARJENJA** — Essad beg: **ZAROTA ZOPER SVET** (15) — Dr. P. Brežnik: **TOWER OF LONDON** — Pierre Devaux - A. J.: **REKORDI V ELEKTROTEHNIKI** — **BIBLIJA V 200 JEZIKIH** (A. Debeljak) — I. Koštiál: **BLUMENBACH** (1832) **O SLOVENCIH** (1) — **IZ LITERARNEGA SVETA** (Književne nagrade Francoske akademije za l. 1934 - Dr. A. Debeljak — Nove knjige in revije — **ANTOLOGIJA SOCIALNE POEZIJE** — **ŠAH** — **ZA BISTRE GLAVE** — Na platnicah: **HUMOR** (Adamson) — **KRIZALJKA Z DVOSOMERNIMI SESTAVINAMI** (Crassus) — **ANEKNOTE**

Slika na ovitku: **METALCA KOPJA** (Foto)

Naslovna slika: **B. ZIMMERMANN: ZADNJI SONČNI ŽARKI** (lesorez)

V prihodnjih zvezkih »**ŽIVLJENJA IN SVETA**« bodo izšli razen že naznanjenih naslednji prispevki:

Dr. Vlad. Travner: Predhodnik današnjega socializma in komunizma - svetnik — Andrea del Verrochio — Nova domneva o germanskem imenu — Podrte gore v Švici — Plemstvo in gledališki svet — Vojaki z dežnikom — Kraljica Elizabeta po dnevniku danskega diplomata — Moderna romunska drama — Debelušnost I. dr.

V leposlovnem delu bodo izšli izvorni prispevki dr. Iva Šorlija, Rudolfa Kresala, Stanka Janeža I. dr.

S

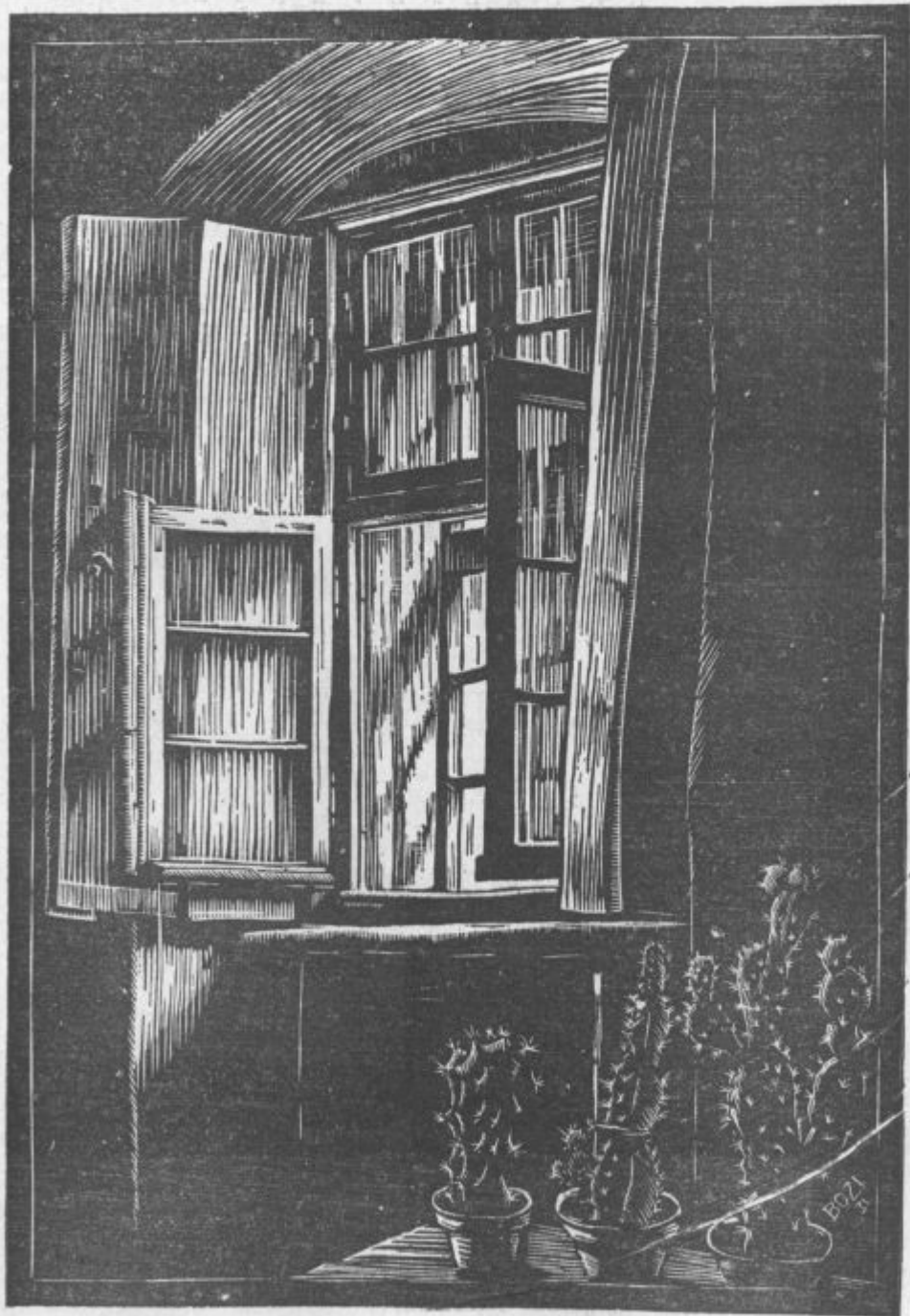
IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI — NJEN PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 15.

V LJUBLJANI, 7. APRILA 1935.

KNJIGA 17

B. ZIMMERMANN

ZADNJI SONONI ZARKI (lesorez)

STEBRI SODOBNE KIRURGIJE

Primarij DR. MIRKO ČERNIČ

N A D A L J E V A N J E

II. Brez bolečin: omama — omravičenje

Ze pred razkužbo so bili postavljeni temelji drugemu nič manj važnemu stebri kirurgije: brezbolečnosti.

Ali si more kdo misliti pri vsem, kar služi danes tako uspešno pri operacijah, da bi se bila kirurgija razvila, če se ne bi bilo po-

Če se ozremo nazaj, vidimo, da so že od nekdanj skušali lajšati bolečine pri vseh kirurških opravilih. Že najstarejši narodi, Egipčani in Kitajci, so dajali operirancem pred operacijo omamne pi-jače, v katerih je bil opij in indska konoplja. Izredno važno vlogo je imela pri tem poleg alkohola tudi mandragora ali nadlišček (*circaea*). Namakali so namreč gobe v raztopino z opijem, man-

PRVA OMAMA na svetu z etrom za operacijo 16. oktobra 1846 v Bostonu. — Pri glavi s stolpičasto masko v roki Morton, ob bolnikovi desni operater Warren.

Če primerjamo postave na tej sliki in njihovo nošo v operacijski sobi z osebami, ki se sučejo okoli operacijske mize dandanes, vidimo, kako neznansko se je spremenilo vse — vse te stvari se nam vidijo skoro kot noč in dan.

srečilo iznajti načine, da se operira brez bolečin?! Prekletu malo je junakov tako zagrizene volje, da bi si dali n. pr. brez vsega odpreti trebuh in izrezati slepič, dokler je še količkaj nade, da bo šlo tudi brez noža. In kadar ta nada na izboljšanje brez noža splava po vodi? Tedaj je navadno že prepozno in uspeh, če že ne ničev, pa vsaj jako, jako dvomljiv!

dragoro in drugimi podobnimi sokovi ter jih dajali bolnikom v usta, da so se opijanili in omamjali. Seveda so streljali ali preko cilja ali pa prekratko: če so namreč dajali premalo, bolečin pri operacijah niso odpravili; če pa je bila mera prevelika, so bolnika zastrupili. Manjkalo jim je pač vsako merilo, do kod smejo. Kaj čuda, da so se kmalu pojavili svarilci pred tem načinom brez-

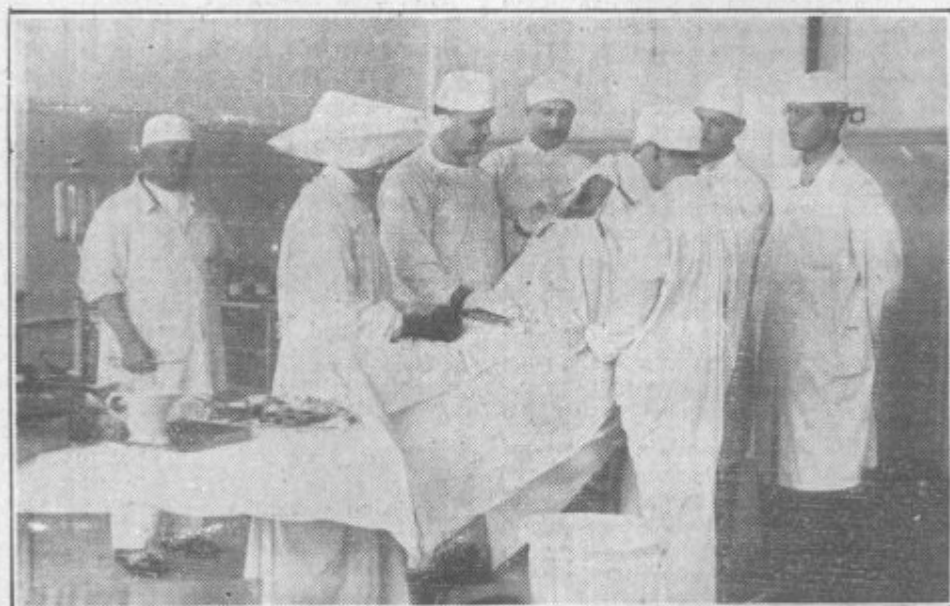
bolečnosti — svarilo pa je že zavora!

Poleg resničnega učinka mamil, v bistvu rastlinskih strupov, z alkoholom in mandragoro vred — pri zadnji je poleg atropina, ki ga vsebuje in ki ga poznamo v zdravstvu tudi danes in zlasti pogosto rabimo pri očesnih obolenjih — je prav gotovo mnogo vplivala tudi domišljija, saj je šel o mandragori glas, da ni le lek proti bolečinam, marveč tudi sredstvo za ljubezenske podvige.

Pri operacijah so se zatekali tudi k raznim pripomočkom, kot n. pr. da so napravili prvi vrez takó, da so kar na lepem prerezali živec, ki oskrbuje organ, na katerem je bilo treba operirati, in so z eno sólo bolečino preprečili

(7.—8. februarja 1807) operirati pri 19° mraza, da so bili ranjenci celó pri amputiranju brez bolečin. Verjamem, da je mogoče pri mrazu 19° napraviti celó nužno amputacijo, če gre za biti z amputacijo ozir. za ne biti brez nje. Toda bogme ne bo dosti bolnikov, ki bi se dali, in še manj operaterjev, ki bi hoteli in mogli operirati v takem mrazu. In čeprav bi se našli taki nesrečneži in obupanci, bi prav gotovo komplikacije, ki bi po takih operacijah nastale zlasti na pljučih in ledvicah, kaj kmalu pregnale voljo, veselje in smisel za take podvige.

V ta mraz je prodrl žarek gorkote, ko so proti koncu 18. stoletja začeli raziskovati pline in proučevali njih učinek

SLIKA IZ DANAŠNJE OPERACIJSKE SOBE

druge. Kajpada so s tem namah organ nele omrtvičili, marveč ga tudi ohromili! Tudi drugi način: stisk velikih živec jim ni dosti pomagal — morda so res dosegli delno brezbolečnost, če pa je bil stisk hujši, so živec težko poškodovali.

Nič manj mikavna ni bila zadeva z mrazom. Res je sicer, da pozimi, kadar imamo zmrzle ude, ne čutimo, če se ranimo, in smo osupli, ko nenadno zagledamo kri na sebi, ne da bi se zavedali odkod. Larrey, francoski kirurg in šef-zdravnik v Napoleonovi vojski, je opazil, ko je moral v bitki pri Eylau

na človeka. Dognali so, da n. pr. kisik pri vdihavanju vpliva dobro, pa so ga priporočali kot zdravilo; isto so opazili pri etru, a obenem zaznali, da lajša bolečine. Angleški fizik Davy je študiral dušikov podoksid (N_2O) in ga zaradi njegove posebnosti, da povzroča veselost in smeh pri vdihavanju, imenoval smejalni plin. L. 1800. je v nekem svojem spisu priporočil zdravnikom, da ga uporabljajo pri operacijah, češ, da povzroča razigranost in brezbolečnost — njegov glas pa je ostal liki glas Semmelweisov pri porodni mrzlici glas vpijočega v puščavi. Našlo se je sicer ne-

kaj zdravnikov, ki so poskušali omamljati ljudi pri operacijah in živali pri poskusih s smejalnim plinom. Toda te poskuse je kaj kmalu zadušila visoka znanost — francoska akademija jih je proglasila za smešne in slavni francoski kirurg Velpeau jih je še 10 let zatem smatral za nesmisel. Le dijaki se niso menili za tako napihnjeno mnenje in so se iz same mladostne objestnosti omamljali s smejalnim plinom ter brili norce iz učenih glav.

Kakor že večkrat v zdravstvu je tudi zdaj zavel osvežujoči veter iz Amerike, kjer se menda res manj gleda na naslov in položaj, pa več na pamet in smisel. Zobni zdravnik Horace Wells si je dal l. 1844. izdreti zob, omamljen s smejalnim plinom, in je potlej zavestno in namenoma uspešno uporabljal ta način omame pri svojih bolnikih. Toda glej ga spaka — Wells je postal ameriški Semmelweis! Povabil je bil namreč zdravnike z namenom, da jim pokaže učinek omame, pa mu je sam zlo mek zmešal štreno: izpodletelo mu je in poskus ravno takrat ni uspel. Seveda so ga zdravniki, razočarani, menda preveč kolegialno zbadali zaradi tega neuspeha, kar ga je tako raztogotilo, da je vse skupaj vrgel v koš in opustil nadaljnje poskuse. Ko pa je bil kasneje spoznal, da njegovo jedro v drugih rokah izvrstno uspeva, ga je to tako zamajalo, da je šel prostovoljno v smrt.

Z njegovo smrtjo pa ideja omame pri operacijah nikakor ni zamrla. Z več strani so se je lotili in danes se smatra, da gre glavna zasluga za njeno popolno zmago ameriškem zdravniku in kemiku Charlesu Jacksonu. Podžgan od poskusov Davyja iz l. 1800. je Jackson delal poskuse z etrom na sebi in na drugih ter dognal, da eter bolečine popolnoma vzame. Bilo je to v letih 1841 do 1842. L. 1846. je prišel k njemu njegov znanec in kolega Morton ter ga naprosil, da mu dá kako sredstvo, s katerim bo mogel neko prav posebno občutljivo bolnico pripraviti do tega, da si dá izdreti zob. Jackson mu je dal stekleničico etra in pripomnil, da se dá z njim doseči prava pravcata omama. Morton je to poskusil na sebi in na drugih — in uspelo mu je. Ko se je bil vrnil poln hvale k Jacksonu, ga je ta napotil k profesorju Warrenu na kirurško kliniko s prošnjo, da uporabi to sredstvo pri večjih operacijah. In tako je 16. oktobra 1846 Warren

— prvi na svetu — operiral bulo na vratu brez vsakršnih bolečin, pri čemer mu je bil za narkotizerja Morton sam. Temu prvemu senzacionalnemu uspehu so sledili drugi: tri tedne za tem je Bigelow dovršil amputacijo stegna, ne da bi bila bolnica kaj čutila; še isti dan je poročal o tem v bostonski družbi zdravnikov. Morton je to sporočil nekemu svojemu prijatelju v London in že 17. decembra 1846 je napravil Boot po novem načinu neko zobozdravniško operacijo v Londonu. Kot blisk je šinil glas o tem v Pariz — že 22. decembra istega leta je poskusil Jobert, toda uspel je šele čez 2 dni. Pod vplivom slavnega kirurga Velpeauja, ki je zdaj postal iz Savia Pavel, je francoska akademija 12. januarja 1847 pozdravila metodo, ki jo je bila nekaj let poprej zavrgla. 24. januarja 1847 je v Nemčiji prvi operiral v etrovi omami Heyfelder v Erlangenu in 27. januarja 1847 profesor Schuh na Dunaju.

Zdravstveni zgodovinar von Brunn, ki opisuje te senzacionalne dogodke, ki niso niti za las manjši od onih ob odkritju novih svetov, pripominja, da sta Jackson in Morton dobila od pariške akademije Monthyonovo nagrado v enakih delih; toda sreče ni prinesla nobenemu izmed njih, kakor poprej Wellsu ne, ki je končal s samomorom: Jackson je obolel na umu, Morton pa je umrl 1868 reven kot cerkvena miš.

Vendar ideja, sprožena in z uspehom okriljena, gre v svojem poletu jadrno dalje ter se ne briga niti najmanj za usodo posameznika, pa četudi je to njen spočetnik.

D A L J E

DUSEVNA UTRUJENOST

Zakaj se človek od duševnega dela utruja, je še zmerom nerešena uganka. Natančna merjenja presnove med duševnim delom so pokazala, da je to energijsko najmanj naporn posel. Energija, ki jo porabijo možgani pri enournem osredotočenem delu, se lahko pdehtta s komaj zaznavno množino hrane. Lešnik ali centimeter dolg košček banane popolnoma zadostuje. Gospodinja potroši pri brisanju prahu v treh minutah toliko energije kakor duševni delavec v dobri uri. S stališča biokemika je tedaj popolnoma nerazumljivo, kako se možgani tako naglo utrudijo. Pri raziskavanjih o energijski bilanci duševnega dela so znanstveniki tudi dognali, da je popolnoma neutemeljno naziranje, da bi bila za duševne delavce posebno primerna hrana z obilico fosforja; češ, da krepi možgane.

MED GOAJIRA INDIJANCI

FR. SLOVNIK

Mesto je še v trdnem spanju. Na obzorju se dani in cestna razsvetljava se bori z jutranjo zoro. Stražniki se leno naslanjajo ob vogalih in čakajo na odmor. Prvi znaki uličnega življenja so mlekarji z osli. V luki in okoli mercada pa je že živahno vrvenje.

Dva avtomobila drvita v novi dan. V njima sta dva Angleža, neki Švicar in pisec teh vrst. Pot vodi v pravilne kraje pravega indijanskega življenja. S seboj imajo tovor raznega manj vrednega blaga kakor koravd, ogledal, pisanih rut, bonbončkov, cigaret in žganja: najboljšo priporočilo za prijazen sprejem pri Indijancih. Pot vodi skozi palmove gaje ob obrežju. Med vožnjo smo opazili oblake, kar je tukaj znak zimskega časa, sicer pa tudi v takem času ne prizanašajo potnikom žgoči žarki ekvatorialnega sonca. Ustavili smo vozila.

Jezero, večje kot naš Jadran, so pričeli poljubljati prvi žarki sončne oble. Na površju vode pa so se odbijali in prelivali drug v drugega stoterni odsevi sonca in vode. Poezija tropeske narave.

Motorji avtomobilov so zapeli svojo monotono pesem, čar obale je kmalu za nami in že drvimo v notranjost domovine kaktusov. Naša avtomobila se spet ustavita. Kraljestvo kaktej. Obdani smo od tisočerih kaktej, v obliki male nekaj centimetrov visoke gobice do osem metrov visokega orjaka. Sprehod po takem gozdu kaktej je pa zelo kočljiv, ker moraš že v naprej računati s tem, da se vrneš z opraskano kožo in raztrganimi oblačili, če se ti ne pripeti še kaj hujšega. Najzanimivejše je pa to, da delajo te kakteje, ki so v Evropi tako priljubljene in v okras marsikateremu salonu, tukajšnjim prebivalcem silno škodo na zemlji s svojo izredno plodovitostjo. Če si hočejo pridobiti oral koristne zemlje, je treba to nadlego odpraviti z močnim umetnim požarom. Ko je kamera sprejela tudi to sliko, smo pričeli utirati pot naprej skozi tropsko nadlego.

Spet je sto milj vožnje za nami, Džungla! Prispodobiti bi jo bilo močvirju s plazečim grmljevim in tudi večjim drevjem. Pot skozi take kraje zahteva od šoferja posebne pažnje. Cesta,

Karikatura FR. SLOVNIKA, ki bo v kratkem odpotoval v daljno Avstralijo*)

ki vsebuje v džungli prav posebni pojem, je napravljena tako, da so razvrščena slično pragom na železniški progi, med seboj povezana drevesna debela, ki se pred počasi in previdno vozečim avtomobilom udirajo v mehka tla. Na takih cestah se večkrat pripete prometne ovire, ki jih povzročajo številni aligatorji. Žival, ki se v vodi hitro giblje, na suhem pa je bolj lena in je v stanju ob pričakovanju plena čepeti tudi po več ur na enem mestu, da se zdi iz daljave kot kak plot. Aligatorji se silno množe, samice zležejo jajca in jih skrijejo v mehki zemlji. Vlogo valenja prepuste soncu, dokler se re prično mladiči oglašati z nekim posebnim šumom. Mali aligatorji so dolgi približno 10 cm in so takoj zelo gibčni. Pri aligatorjih uživajo neke vrste ptičke posebno protekcijo. Dovolijo jim sprehajanje po glavi in se hranijo s črvički, ki jih izvlečejo iz njih gobcev. Oblasti v trop-

*) Glej tudi: Fr. Slovnik, Po Južni Ameriki, Zis. knj. 15, str. 452 in o pridobivanju petroleja v Južni Ameriki, Zis. knj. 16, str. 595.

skih deželah dajo ljudstvu zasluzka tudi s tem, da jim plačujejo aligatorjeva jajca po 10 centov. Na ta način bi radi kolikor mogoče iztrebili to golazen, ki je v veliko nadlego domačinom in potnikom, prekupčevalcem in trgovcem s kožami pa seveda v korist.

KRALJESTVO KAKTEJ

Drugi dan smo dospeli do zadnjega bivališča civilizirancev. Ker je nadaljnja pot za avtomobile nemogoča, smo izročili vozila prebivalcem v varstvo, ki so jih obdržali kot poroštvo za izposojene mule. Natovorili smo živali z vsem potrebnim. Radovedni Kreolci so z zanimanjem poizvedovali o našem potu. Ko so slišali, da gremo k Indijancem, so bili osupli in nas resno svarili. Po naših kretnjah so razumeli, da smo pripravljani na vse. »Hasta la vista« (na svidenje). Zajahali smo mule in prodirali v kraje, ki so nam vsak trenutek donšali novih zanimivosti. Naša romarska kolona je doživela prvi protest prodiranja od strani številnih opic, ki so nas s svojim značilnim piskanjem spremljale od drevesa do drevesa nad našimi glavami. Nič manj niso bile razburjene nad našim pohodom v carstvo pragozda številne kričeče zelene papige, ki so napravile s svojim običajno grdim glasom na nas tako mučen vtis, kakor da bi poslušali vrane in krokarje. Iz tega neprijaznega položaja nas je rešila za nekaj časa planota sredi pragozda. Kako prijetno je bilo slišati žuborenje studenčka, ki nam je bil tudi v okrepčilo.

Med odmorom smo čuli šum, kakor da lomi kdo veje v naši bližini. Zver ali Indijanec? Sledječ šumu smo našli v bližini nekakšen markiran gozd: veje vzdolž gošče so bile nalomljene. Takoj smo vedeli, da stojimo na meji zemlje, ki so jo Indijanci s temi znamenji pro-

glasili za svojo last. Vsak nadaljnji korak je lahko združen s smrtjo v obliki zastrupljene puščice. Nismo dolgo čakali, ko so se pojavili za mejo trije prebivalci pragozda. Zvedavo in boječe so nas ogledovali, mi pa smo že vedeli, kako si pridobimo njih zaupanje. Najprvo smo jim z dvigom praznih rok tolmačili našo neoboroženost, med tem je pa že prinesel eden naših tovarišev steklenico žganja, ki pobrati vse narode. Nezaupljivi Indijanci so se počasi približali, vendar pa se niso hoteli takoj poslužiti steklenice, ker so se najbrže bali, da vsebuje strup. S kretnjami in znamenji so nam dali razumeti, naj sami pijemo. Seveda smo jih takoj uslišali. Vsakdo izmed nas je napravil požirek iz steklenice, se dobrovoljno nasmejal in pogladil po želodcu. Pomagalo je. Že je imel prvi Indijanec steklenico v roki, napravil več krepkih požirkov in jo oddal tovarišema. Nezaupanje do nas je bilo ovrženo. Iz njih svetlikajočih očesnih zenic pa bi lahko tolmačili željo po še večji meri žgane pijače.

Tudi nadaljnje kretnje teh treh mož so nam pričale, da to ljudstvo še ni priučeno alkoholu, kar pa se bo skoro gotovo zgodilo ob prvem daljšem stiku s kulturnimi belokožci. Za nadaljnjo občevanje z našimi parlamentarci smo se poslužili njih rodnega jezika. Žal, da je naša modrost bila izčrpana v treh besedah. »Casigua ma vuj«, kar se pra-

ZADNJA POSTOJANKA CIVILIZACIJE, kjer smo shranili avtomobile

vi: govorili bi radi s poglavarjem. Zanimivo je bilo sedaj opazovati trojico, ki je pričela sklepati, kdo naj obvesti poglavarja o naši navzočnosti in kdo naj ostane pri nas, da bo lahko deležen kakega nadaljnega požirka spravljive pijače. Končno sta odšla dva, tretji pa je ostal pri nas kot nekaka mejna straža.

Kmalu so mu telesne moči začele pešati, kajti mož je le malo pregloboko

pogledal v steklenico. Ko smo že skoraj dve uri nestrpno pričakovali nadaljnjih dogodkov, smo zagledali v daljavi prvotna dva kurirja, ki sta se naglo bližala v družbi desetih svojih tovarišev. Ob pogledu na to skupino s sulicami in loki oboroženih Indijancev, nam je prvi hip postalo malo tesno pri srcu. Imeli smo sicer puške in strelivo, vendar pa smo bili proti smrtnemu orožju novodošlih ljudi skoraj brez moči. Naš strah pa se je kmalu polegel, ko smo opazili, da prihajo k nam kot naši vodniki in stražarji pri potovanju v taborišče in sedež poglavarja. Tudi novodošlecem smo

dali piti in kmalu so pričale njih kretanje, da smo postali prijatelji. Odvezali smo mule in spet natovorili ter vzporedili kolono, pred katero so korakali vodniki, ki so istočasno sekali goščavo, ob straneh pa oborožena sila. Po dvehurnem napornem prodiranju skozi tropski pragozd smo zaslišali iz bližine glasove. Takoj nam je bilo jasno, da bomo skoraj prispeli v indijansko vas. Še nekaj sto metrov in pred nami je bilo tipično indijansko naselje, obstoječe iz kakih dvajsetih kolib.

D A L J E

DVOJČKI IN ZAKONI O PODEDOVANJU

BOLEZEN, ZLOČIN IN SMRT SO JIM SKUPNI

Ni vsem znano, da se posebna panoga biologije bavi z vprašanjem dvojčkov in da nam daje zelo važne vpogleda v dednostna dogajanja pri človeku. Tako si lahko razlagamo, da se vsi, ki se bavijo s človeškim življenjem v najširšem pomenu, biologi, medicinci, kriminalisti, sociologi in psihologi, živo zanimajo za izsledke te znanstvene panoge. Tudi za vsakega izobraženega človeka sploh je važno, da pozna vsaj glavne teh izsledkov, ki jih hočemo podati v naslednjem.

Vemo, da sta dve vrsti dvojčkov, prvič takšnih, ki so si tako podobni, da jih često zamenjujejo, ki imajo vedno isti spol in ki izvirajo, kakor lahko ugotovita medicinec in biolog, iz istega materinega jajčeca ter jih imenujemo zato istojajčni dvojčki, drugič imamo dvojčke, ki si niso tako izrazito podobni, nič bolj nego običajni bratje in sestre med seboj, niso nadalje vedno istega spola in izvirajo iz dveh različnih materinih jajčec (raznojajčni dvojčki).

Vsak človek dobi po očetu in materi določen dednostni delež s seboj v življenje. Ta delež se izraža v obliki telesa, v barvi kože in las, v jeziku, značaju itd. V tem je podoben očetu ali materi, morebiti tudi staremu očetu in stari materi ter sploh prednikom. Bratje in sestre pa si med seboj ne sličejo nikoli popolnoma, torej dobe razni otroci istih staršev razno dednostno tvar. Zakaj je tako, se tu ne da na kratko povedati. Teh razlik na ni med istojajčnimi dvojčki. Tu se dednostna tvar natančno razpolovi in dvojček prejme iste znake in

lastnosti kakor drugi dvojček. V tem dejstvu, v enakosti podedovanih znakov pa je vrednost znanosti o dvojčkih. Kajti tu nam je dana možnost, da preizkusimo dednostne zakone in raziščemo za življenje važne lastnosti z ozirom na njih dednost. S človekom ne moremo eksperimentirati kakor z živaljo, tem dragocenejši je potem material, ki ga nudi raziskovanje dvojčkov.

Bistvo kakšnega poedinca, živali ali človeka, določata dve stvari. Prvič to, kar podeduje po starših, torej nagnjenja, dednostna tvar, in drugič okolica, v kateri zraste in v kateri more svoja nagnjenja razviti ali potlačiti. Nagnjenja in okolica določata človekovo usodo v kakšni meri pa jo določa prvo ali drugo, nam pove znanost o dvojčkih.

Da pokažemo, kako malo je odvisna telesna oblika od okolice, vzemimo primer dveh sester evropsko mikronezijskega izvora, ki živita v popolnoma različnih vnanjih okoliščinah. Prva izmed obeh dvojčic je mati šestih otrok, živi v omejenih in primitivnih prilikah na nekem otoku Tihega oceana, a je vendarle popolnoma podobna drugi dvojčici, ki ni poročena in nima otrok ter živi že leta kot telefonistka na nekem naponskem parniku. Vse telesne razlike med njima so v tem, da je telefonistka za noldrug centimeter višja, da ima finejšo kožo in finejše roke ter eno nogo kepasto. Torej minimalne razlike navzlic popolnoma drugačni okolici.

K telesnim lastnostim spadajo tudi razne bolezni in česta živimo iz nestrokovnjaških ust, da je ta ali oni podedoval n. pr. svojo jetiko po očetu ali ma-

teri. To ni povsem točno: infekcijske bolezni kakor tuberkulozo ne moreš podedovati, pač pa nagnjenje, telesno dispozicijo zanj. V telesu imaš tedaj v tem primeru šibko mesto, v katerem se bacili jetike lahko udobno ugnezdijo. Navedimo primer za takšno podedovalno bolezensko nagnjenje.

Dve istojajčni sestri sta živeli do 14. leta v nekem westfalskem mestecu, potem sta prišli v vzhodnoprusko vas. V 17. letu sta se ločili in prišli v povsem različno okolico. A je ostala šivilja na deželi, B je prišla v Berlin kot prodajalka in pomočnica. Jeseni l. 1926. so se pokazali na B znaki pljučne tuberkuloze. Zdravnik, ki je zvedel, da ima sestro dvojčico, si je domislil, da bi preiskal tudi to in res je ugotovil tudi na A, ki ni bila baje nikoli bolna razen nekega primera hripe, na istem mestu pljuč in v istem obsegu tuberkulozo. Pri tuberkulozi ima, kakor vemo, okolica važno vlogo, a v tem primeru vidimo, da je podedovano nagnjenje zanj neodvisno od nje.

Seveda nam znanost o dvojčkih na podoben način lahko reši še kakšno drugo vprašanje, n pr.: Koliko so zločinci dedno obremenjeni. Običajno menijo, da ima okolica glavni vpliv na razvoj zločinca, nagnjenje pa je podrejenega po-

mena. Toda skoraj v vseh primerih istojajčnega dvojčka, ki se je pregrešil zoper zakone, so ugotovili, da je tudi drugi dvojček imel opravke s sodniki in sicer zavoljo istega zločina. Celó čas zločinskih nagonov in dejanj je bil pri obeh skoraj isti in to tudi v primerih, da sta se dvojčka ločila že v najbolj nežni mladosti in da sta dorasla v različni okolici. Oba istojajčna dvojčka se pred sodnikom vedeta tudi enako. Razmnožajčni dvojčki se vedejo kakor navadni bratje in sestre, ne kažejo nič posebnega.

Ta pregled nam pove silno važne stvari: Nagnjenje za zločin je močnejše od okolice, ki jo je treba sicer vedno upoštevati, a ni tako odločilna kakor podedovana kriminalnost. Samo znanost o dvojčkih je lahko dokazala, da je treba zločin smatrati često za usodo, ki se je človek ne more iznebiti. Pokazala pa je tudi to, da si pri istojajčnih dvojčkih sličijo na presenetljiv način tudi duševne reakcije, ne samo telesni znaki, in ta sličnost gre do produktov fantazije. Zato ni čudno, če psiholog in vzgojitelj raziskujeta v področju dvojčkov, koliko se da duševnost oblikovati, torej koliko vzgoja lahko razvije in pospešuje značaj ter duševno zmogljivost.

Po razpravi dr. G. Haagenerja — č

NAGUBANOST GORA

Filozofski izraz, da na svetu vse struji, velja tudi v neposrednem pomenu. Za vsako, tudi najtrše snov obstoja neka mejna sila, pri kateri jame snov teči. Ledniki teko zaradi lastnega silnega pritiska v doline. Na leto napravijo 50 do 200 m poti. Celó najtrše jeklo začne pod pritiskom teči in dr. A. Nadais sodi, da morajo prav tako zaznavno teči tudi kamenine, iz katerih so nagrmdane gore. Nadier išče zdaj metodo, po kateri bo mogoče iz gub, ki nastajajo pri stekanju kamenin, izračunati starost posameznih gorskih formacij.

VPLIV LUNE NA VREME

Ljudska vera pripisuje luni zelo velik vpliv na vreme, kar pa vzlic temu, da se sem pa tja ugibanja o spremembi vremena s spremembo lunine faze res posrečijo, na splošno nikakor ne velja, kakor so pokazala natančna raziskovanja. Luna bi lahko vplivala na naše ozračje samo s tem, da spravlja zračni plašč v gibanje slično kakor morje s plimo in oseko. Spremembe zračnega tlaka, ki izvirajo od tod pa znašajo komaj tisočinko milimetra. Tudi preprosta logika se ne ujema z ljudsko vero, ker bi moral imeti skoraj vsi kraji na svetu neki določen dan do mala slično vreme, ako bi bilo ozračje odvisno od lunine moči.

H. Gutgesell; BABICA PRIPOSEVCA
DUJTI (1. srez)

P O S I N J I A D R I J I

DR. ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Preko morja je priletel lep metulj in sedel na kaktus. »Čiste mu je vse čisto,« si je mislil zračni popotnik, ki ga večasi zanese precej visoko. Ali pa more prileteti tako daleč, kakor iz Zedinjenih držav v Anglijo? O tem so prirodoslovci že popisali dokaj črnila, vendar ne toliko, da bi napolnili Danajski sod, t. j. sod s prevotljenim dnom. Ker sem že pri Danajkah, naj vzamem v misel metulja podnevnika — Danaus v znanosti. V njegovo družino sodi vzorec, imenovan »Monarch« v USA, kjer je njegova domovina. L. 1876 so na veliko čudenje žužkoslovcev ujeli tak eksemplar na jugu Walesa, l. 1885 pa so jih ondi zasačili kar pet. L. 1916 so zopet enega dobili v mrežo v irski grofiji Corku. Predlanskim pa so jih po južni Angliji in južni Irski baje opazili okoli trideset, nekatere celo ulovili med junijem in sredino oktobra. Prirodoslovci, ki menijo, da so ti »monarhi« prispeli s svojimi močmi v tako razdaljo, navajajo Cooka in Darwina, ki sta opazila jate metuljev precej daleč od kopnega, vendar ne 5000 km, ki ločijo monarhovo domačijo od Anglije. Zato drugi dvomijo o tolikšni letalni sposobnosti lahkokrilega stvora, češ, da bi moral 12 krat 24 ur ostati v zraku. Ob čem pa bi se tedaj hranil? Verjetnejša je razlaga, ki trdi, da so se pripeljali kot bube, mešički, zapredki. V danem trenutku pa so sfrčali v bližnjo okolico. Razen štirih izjem so se monarhi našli vselej neposredno pred pristanišči, kjer se odklada sadje.

S solilebnikom se menjava na straži: zdaj plava on, zdaj jaz. Enkrat pa sem se na školju močno porezal v stopalo. Zato sem obležal ob bregu in držal ranjeni ud v vodo. Morje nikoli ne miruje, kakor živo bitje, ki diha: vsaj nekoliko pólje, se plajha, ali »bučka«, kakor navaja narodno govoricco dr. Rubić v brošuri »Djelovanje mora na obalni rub«, Ljubljana, 1929. Za »Brandung« pa ima izraz mlatanje; po naših slovarjih srečaš izraze: pljuskot, zagon valov, butanje, kipenje, priboj, pljuskava.

Ko sem se tako lečil na obalnem »rubiču«, sem čital Rubićevo delce »Naši otoci na Jadranu«, kjer sem zvedel, da imamo 61 večjih otokov, 540 manjših

otočičev, 381 grebenov ali kamikov in okrog 1000 sik. Sika — vsekako od lat. siccus — suh, kakor oseka — se imenuje tudi plitvac, kameni zub, ploča. S skrbjo me je navdala trditev, da se naša obala pomalem ponekod ponižuje, medtem ko so v kvarteru, dokler je bil severni Jadran ravnica, vetrovi od severa nanesli veliko peska proti jugu. Otoček Susak, zapadno od Lošinja, je popolnoma zgrajen od peska, seveda tudi njegov višek Garba, t. j. grba. Z zanimanjem gledam »Shematički prosek Dugog otoka«, kjer se vrsté školj: Sedlo, Pusi, Kurba, Peskijera. Školj ali školj — izposojenka iz scoglio, to pa iz grškega skópelos — se tolmači po naših slovarjih: greben (ina), kleč, prag, čer, skalina.

Dihajoče morje me škropi, brošura je že močno popikana s slano tekočino, ki jo francoski pesniki nazivajo »amer« (grenko), nemara zaradi rime na »mer« (morje). Zelen bi imeti knjigo iz nepremočnega, t. j. nepremočljivega papirja, kakršne so v Angliji izumili za kopalce: na hrbtu plavaš in čitaš.

Kakor da se ne zmenim zanje, poslušam skupino domačih kopalcev, katerih eden se imenuje Vilzon Vatavuk, spajajoč najmodernejše krstno ime s prastarim prilmkom. Kdo ve, kateri prapraded mu je ulovil volka (hvataiti)? Govorica jim je mehka ikavščina, kakor jo je označil znameniti potopisec Giustiniani l. 1553: »Obleka Spličanov je slovanskega kroja, njihova materinščina pa jako zvočna in gibka...«

Eden jarih junakov zabava tovariše z anekdotami. Ko so bili Francozi v deželi, tako pripoveduje, so se ljudje naučili nekaj mrvic njihove govornice. Celo živali so si je kolikor toliko prisvojile, kar dokazuje naslednja povest. Neki Napoleonov vojak se je nekoliko zakasnil v krčmi in vjugal precej natovorjen proti domu, to pa po mirozovu. Hoteč izvedeti, koliko je na kolesih, vpraša gredoč ob kolibi po francosko, koliko je ura. Toda ta koliba je bila, ne zamerite, svinjak. Prasica mu je od znotraj krepko skozi nos odgovorila: »Onz, onz!«, to se pravi: enajst. Možak dalje povpraša, ali je že davno odbila. Na to mu odjok tudi čvrsto postreže: »Vuj, vuj!«, to je: dà. Mokri bratec potem reče:

»Žvurmersi« (hvala vam) ter odide dalje. Doma se je preveril, da so mu v svinjščaku prav povedali, kajti nagibalo se je že na polnoč.

To me je spomnilo, je dodal drugi, kako je svoje dni na mejni črti med francosko vojsko in nemško Francoz iz dolgočasja zaklical švabski straži: »Filú, filú!«, kar po naše pomeni lupež. Ali Švaba je menil, da ga nasprotnik vprašuje: »Vifilur« (koliko je ura), pa se dobrodušno odzove: »Halbefire« (pol štirih).

Prav na kratko se je odrezal tretji, rekoč: »Katere ribe imajo oči najbliže

skrajno dovzetnih, občutljivih osebah povzročajo močne trzaje v mišicah. Pri drugih, manj občutnih, se izraža ta vpliv z odklonom iskalne šibice. Na ta način bi se dalo zaslediti zaklade, kakor tudi nahajališče smrdljivca.

Ob mislih na sladko vodo naj vam obnovim lepo pravljico iz kamenite Arabije, kakor jo je priobčil H. A. Bernatzig, oziroma njegov sodelavec Adolf Heilborn v knjižici »Riesen Pelikane und ihre Kinder« l. 1930. Evo je:

Ob Kaabi v Mekki so zidali. Bilo je vroče in voda, ki so jo zidarji potrebovali za malto, daleč in vodonošev je

SPLIT: Francoska obala (preden so zasadili palme)

skupaj?« Nakar se je eden njih oglasil: »Tiste, ki so najmanjše.«

Sčasoma se mi je zazdelo, da bi kaj pil, četudi bi bila voda. Pa kaj si hočeš? Kje bi našel tu na suhi obali kak solzanj! Potrebna bi bila tista čarodejna iskalna šibica ali bajanica. Nekateri jo nazivajo bajevnica, oziroma bogovanska paličica. Kdor jo zna s pridom rabiti, je iskalec studencev, kakor vidim v Pretnarjevem francosko-slovenskem slovarju. Francoz mu pravi sourcier, kar močno zveni na sorcier, čarovnik. Ali pa so taki veščaki res tudi veščeci, bajci, čarodejci? Sicer umejo več ko hruške peč, ali danes razlagajo njih moč na čisto naroden način. Tako je izjavil na gozdarskem shodu v Bonnu fizik P. Dobler (Tribune de Genève, 28. IX. 34). Po njegovem žarijo iz podzemskih vod, iz toplíc, iz solišč, rudninskih in petrolejskih najdišč elektromagnetski valovi, dolgi 0.3 mm do 0.10 mm. Pri

bil malo. In trudni so bili od dolgega pota in sončne pripeke. Tedaj so jeli zidarji stokati in obupavati in molili so k Alahu. Ta jih je uslišal, in glej: na tisoče pelikanov velikanov se je pojavilo na nebu, neznansko bel oblak, in v svojih kožnatih vrečah ob spodnjem kljunu so nosili vodo, jo dali zidarjem in zidava v napredek speje. Zato imenujejo Arabci nenasita »genel-el-mâ«, vodni velblod, in jim je sveta ptica. Takšna je tudi za Hansa Weissa, ki v istem zborniku priobčuje pesniško navdahnjen prispevek, prikazujoč globoko enotnost med človeško in živalsko usodo po albanskih močvirjih. Ibrahim, ki propade po krvni osveti svojih sovragov, živi v nerazdeljivi skupnosti s starim pelikanom Aladinom. Skupaj živita, skupaj pogineta, ko brezsrčni ljudje zapalijo suho bičevje na barju.

SVETLIKANJE MORJA

NAJMANJŠA ŽIVA BITJA IZZARJAJO SKRIVNOSTNO SVETLOBO

Vtem sestavku nas ne zanimajo tiste luči, ki jih je človek razpostavil po morju in po obalah, da kažejo krmarjem pravo pot, ampak na tiste neskončno drobne lučke, ki jih prižiga morje samo, oziroma njegovi prebivalci. Običajno imenujemo tiste lučke, ki osvetljujejo morje, fosforescenco. Skoro vsakdo je že opazoval v poznem poletju ali jeseni tajinstveno modrikasto svetlikanje, ki žari na grebenih valov, kadar se v temni nočeh lomijo in razbijajo na obali. Pomorščaki stare šole še zmerom razlagajo ta pojav na ta način, da nastaja svetloba zaradi trenja drobnih rudninskih delcev, ki jih zmerom polno plava v vodi. Pravijo tudi, da je morje takrat, kadar se svetlika, zmerom »umazano«. Do neke mere imajo prav, ker se morje, ko fosforescira, res čuti nekako pešeno pod prsti.

Vzrok svetlikanju morja v resnici niso rudninske snovi, marveč živa materija; plankton — tiste milijarde neskončno majhnih rastlinic in živalic, ki plavajo na morskii gladini in še plitvo pod njo. Ako stari mornarji tega ne vedo, jim ni zameriti, saj je bil še izumitelj strelovoda, slavni Benjamin Franklin (ki je mimo tega — kar utegne biti le malo komu znano — tudi prvi odkril Zalivski tok) prepričan, da izvira svetlikanje morja od trenja rudninskih snovi. Šele nedavno se je biologom posrečilo dokazati nasprotno. Uspelo jim je namreč izolirati neko snov — imenovali so jo »luciferin« —, ki se da dokazati v vseh živih organizmih z lastno svetlobo in ki je dejanski, kadar oksidira, kadar se spaja s kisikom, neposredni vir svetlobe. Razen luciferina imajo namreč vsi taki organizmi v sebi še neko drugo snov, ki učinkuje kot ferment in pospešuje spajanje luciferina s kisikom.

Ker je za raziskovalce dednosti muha vesika, ki se silno naglo plodi, to so za raziskovalce morskega svetlikanja živalce pelagije in d. obcene živine »noctilucae«. Te živalce se namreč pod vplivom motnjav, ki jih dražijo, izredno močno svetijo. To se zmerom opaža, če vznemiri vodo, v kateri plava kaka večja riba, ladja ali čoln. Raziskovalci izrabljajo njihovo razdražljivost v la-

boratorijih, da v določnih presledkih umetno vznemirjajo vodo, in živalce se res zmerom odzivajo z močnejšim izžarjenjem svetlobe. Žarenje je seveda v primeri z našimi običajnimi svetili prav majhno in se do danes še ni posrečilo, da bi ga mogli kakorkoli izkoristiti za brezplačno razsvetljavo. V ta namen bi prišla kvečjemu v poštev neka riba, ki živi okrog otoka Banda v Tihem oceanu. Ta riba ima namreč na obeh straneh glave posebne svetilne organe, ki so tako močni, da jih tamkajšnji ribiči izrezujejo in potikajo v svoje mreže, da privabljajo z njimi druge ribe. Značilno je, da ohranijo ti svetilni organi lastno svetlobo še delj časa po tem, ko so bili odrezani od živega telesa.

Lastna svetloba ali luminiscenca pa ni lastna samo mirijadam ličink, mehkužcev, črvov, morskih zvezd, ježev itd., ki gomaze v planktonu. V mnogih peščenih zalivih živi tudi neki dolg črv, naravoslovci ga imenujejo »pergamentni črv« glede na pergamentu slično strukturo v obliki U zavrtih cevi, ki mu služijo za bivališče, ki spada med najmočnejše svetlikajoče se živali, kar jih poznamo. Cev si izrije v pesek tako, da segata oba kraka ravno na površino in medla zelena svetloba, ki sije iz njih, izdaja, ali je črv v luknji ali ne. Svetloba sije iz milijonov enostaničnih žlez, ki jih ima živalca raztresene po vsem telesu. Čemu potrebuje črv svetlobo, pa je in bo prej ko ne še dolgo ostala nerešena uganka. Človek bi dejal, da mora svetloba živalci prej škodovati kot pa koristiti, ker povsod izdaja njeno navzočnost in privlači vsakovrstne morske roparice.

Slične svetilne organe kakor pergamentni črv imajo tudi nekatere korale. Marki de Falan opisuje svetlikanje takih koral kot sršenje isker, ki zdaj medli, zdaj vzplamteva od vijoličaste v škrlatno barvo, iz rdeče v oranžno, včasih tako jarko kakor staljeno železo.

Še pestrejši in veličastnejši je pojav luminiscence pri neki vrsti velikih »ascidij«, ki včasih dosežejo nad en meter dolžine. Žarenje je pri njih tako močno, da vidiš, ako s prstom napišeš nanje svoje ime, čez neka sekund pisavo popolnoma jasno na temnem ozadju.

Raziskovalec globokega morja dr. William Beebe,^{*)} ki se je spustil v svoji znameniti »batisferi«^{*)} že skoraj kilometer globoko pod vodno gladino, poroča o čudovitih svetlobnih pojavih, ki jih je imel priliko opazovati med prebivalci globin, do katerih nikoli ne prodre sončni žarek. Živali niso le opremljene s svetilnimi organi, marveč umejo mnoge med njimi puhati od sebe pravcate svetlobne oblake, s katerimi se branijo pred zasledovalci slično kakor v najnovejšem času bojne ladje z oblaki umetne megle.

^{*)} Prizn.: Kaj je videl prof. Beebe v morskii globini, žis. knjiga 12, str. 408.

Znani so tudi svetlobni pojavi med najnižje organiziranimi živinami: med bakterijami. Če pokrivajo ti drobni organizmi v strganih ploskvah ta ali oni predmet, utegnejo nastati prav originalni svetlobni prizori. Ako se mački včasih svetijo brki, je to od svetlobnih bakterij, ki si jih je nalezla pri ne sveži ribi. Iz istega vzroka se včasih svetijo tudi čaplje. Včasih vidimo ponoči peljati preko pota nekakšen prav majhen ves razsvetljen vlak, ki je v resnici samo nekaj centimetrov dolga stonoga, na kateri so se vgnezdile svetlobne bakterije.

Po razpravi dr. K. Hirtha — nj

NIKOLAJ KRATZER (1497—1543): H. Holbein j.

D V E L U K A R S K I

ANTON INGOLIO

Prva

Pokojna Sokica je bila prava lukarica, brez nje ni minil noben sejem od Gradca do Celja in od Celovca do Varaždina. Sicer majhna in drobna, a zdrava in žilava, nobena pot ji ni bila predolga, nič je ni moglo ugnati, v kupčevanju pa je bila tako spretna, da se je z vsakega sejma vračala s praznim vozom in polno mošnjo.

Tiste dni — bilo je kmalu po svetovni vojni — se je odpeljala v Gradec. A tokrat je slabo naletela. Bilo je pozno jeseni, mnogi so se že preskrbeli s čebulo, a največ jih je bilo, ki še za kruh in krompir niso imeli denarja. V dveh dneh je prodala komaj kakih dvajset vencev. Toda ni obupala, še tretji dan je hodila od hiše do hiše s težko naloženim nahrbtnikom in polnim naročjem vencev lepe, rdečkaste čebule.

V mraku je prišla do nenavadno lepe hiše, ki je stala daleč izven mesta. Ni še odprla vrat na dvorišče, že ji je prihitel naproti majhen, mestno oblečen možič in jo vprašal z drhtečim glasom:

»Čujte, ljuba gospa, ali je čebula res zoper kolero?«

Sokica ni pomišljala niti trenutke, ročno je vrgla nekaj vencev možiču na rame in vzkliknila:

»Seveda, seveda! Ni boljšega zdravila. Boter, kar obdržite luk na rameh in ničesar se vam ni bati!«

Kmalu nato je prihitela visoka in obilna gospa. Sokica, ki se je med tem že popolnoma ovedla, ji je hitro pojasnila, da je luk res najboljši sredstvo zoper kolero, saj v Lukariji, kjer je vsaka druga njiva zasajena z lukom, kolere še nikoli ni bilo. Gospa je Sokico prijazno povabila v hišo in ji odkupila vse vence. Preden pa je odšla, jo je gospa vendar vprašala zaskrbljeno:

»Koliko oseb pa bo obvarovala tale čebula, k' smo jo kupili?«

Sokica, sluteč, da je v hiši mnogo stanovalcev, je odgovorila:

»Največ dva odrasla in enega otroka.«

Ker je bilo v hiši čez dvajset ljudi, ki so se vsi bali kolere, je Sokica odšla v mesto in še tisti večer pripeljala skoraj poln voz luka. Vsi kolikor jih je bilo v hiši, so pritekli in z blaženim na-

ANTON INGOLIO

smehom jemali z voza vence ter jih, vdihajoč nenadoma tako prijetni in zdravilni vonj čebule, razobesili na ograje vzdolž stopnic. A ker je bilo vencev odveč, je Sokica nasvetovala, naj napeljejo okoli hiše vrv in jih razobesijo nanjo.

»Sedaj se vam pa ni treba bati kolere, čeprav bodo od nje okoli vas kot muhe cepali,« se je Sokica nasmehnila in se odpeljala s polno mošnjo že v trdi noči proti Lukariji.

(Ko je čez dva dni pripovedovala doma svoj doživljaj, ji je dejal nekdo: »Dobro ste napravili, teta. A lahko bi še bolje. Ponudili bi se lahko graškemu županu, da boste pregnali kolero iz vsega Gradca. Samo na Schlossberg bi se postavili in še tisto sekundo bi deset kilometrov naokoli poginili vsi bacili, ker imate tako hud duh.«)

Dober mesec pozneje je Sokica spet prišla v Gradec.

Ko je prišla do tiste hiše, je videla, da je še vedno okrašena z njenim lukom. Celó z vsakega okna je visel po en venec ali celo dva. Gospa jo je opazila in jo poklicala.

»Teta, pridite, sem! Zelo smo vam hvaležni za vaše izvrstno zdravilo,« je hitela gospa. »V okolici ni hiše, kjer ne bi bilo mrliča, pri nas pa še zbolel ni nihče. Vaša čebula je res pomagala.«

Sokica se je smehljala:

»Saj sem vedela, ni boljšega zdravila kot naš luk.«

»Poslušajte,« je nadaljevala gospa, »ali bi bili tako ljubeznivi in sedaj, ko je minila nevarnost, odpeljali svojo čebulo? Nikogar ne morem dobiti, ki bi jo spravil stran. Bojijo se bacilov, ki jih je čebula vsrkala vase. Vas pa se gotovo ne lotijo, ker živite samo od čebule.«

Sokica je seveda urno znosila luk na svoj voz in se odpeljala z njim.

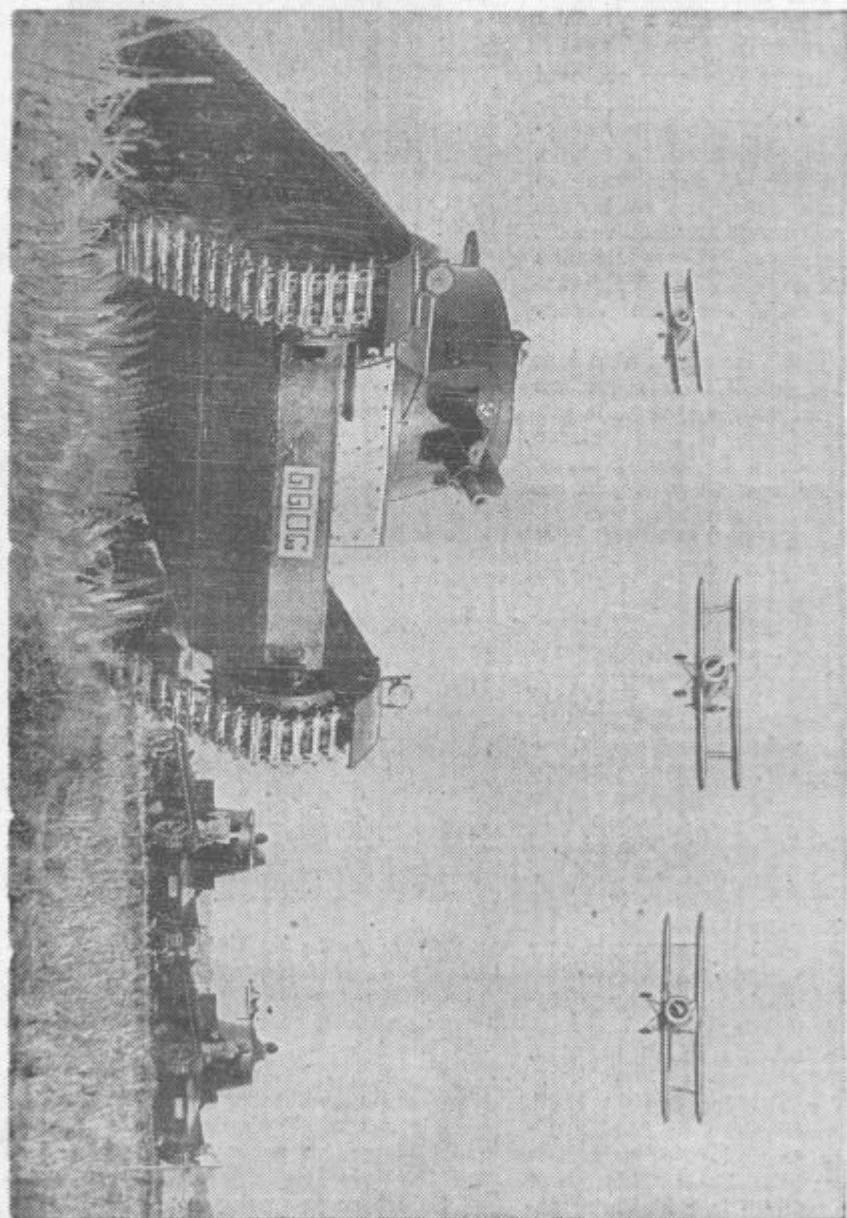
Ko se je pripeljala do bližnjega sa-

mostana, ji je zaklical menih ob vhodu:

»Hé, ženska, ali imate slovensko čebulo?«

»Slovensko, slovensko, pravi slovenski luk, ki vas obvaruje vseh bolezni, tudi kolere,« je odvrnila Sokica in ustavila konja.

»Dosedaj smo jedli italijansko, a ta je, kot bi žvečil koruznico, slovenska čebula ta je prava,« se je smehljal rejen menih, ko je spremljal Sokico na samostansko dvorišče, kjer so čebulo stehta-

Z MANEVROV V SIAMU

li, Soldico lepo pogostili in ji odšteli lepe denarce.

Druga

Tudi Zgečev Miha je bil lukar. Pol življenja je prebil na svojem vozu, potujoč s svojim ljubim lukom po svetu.

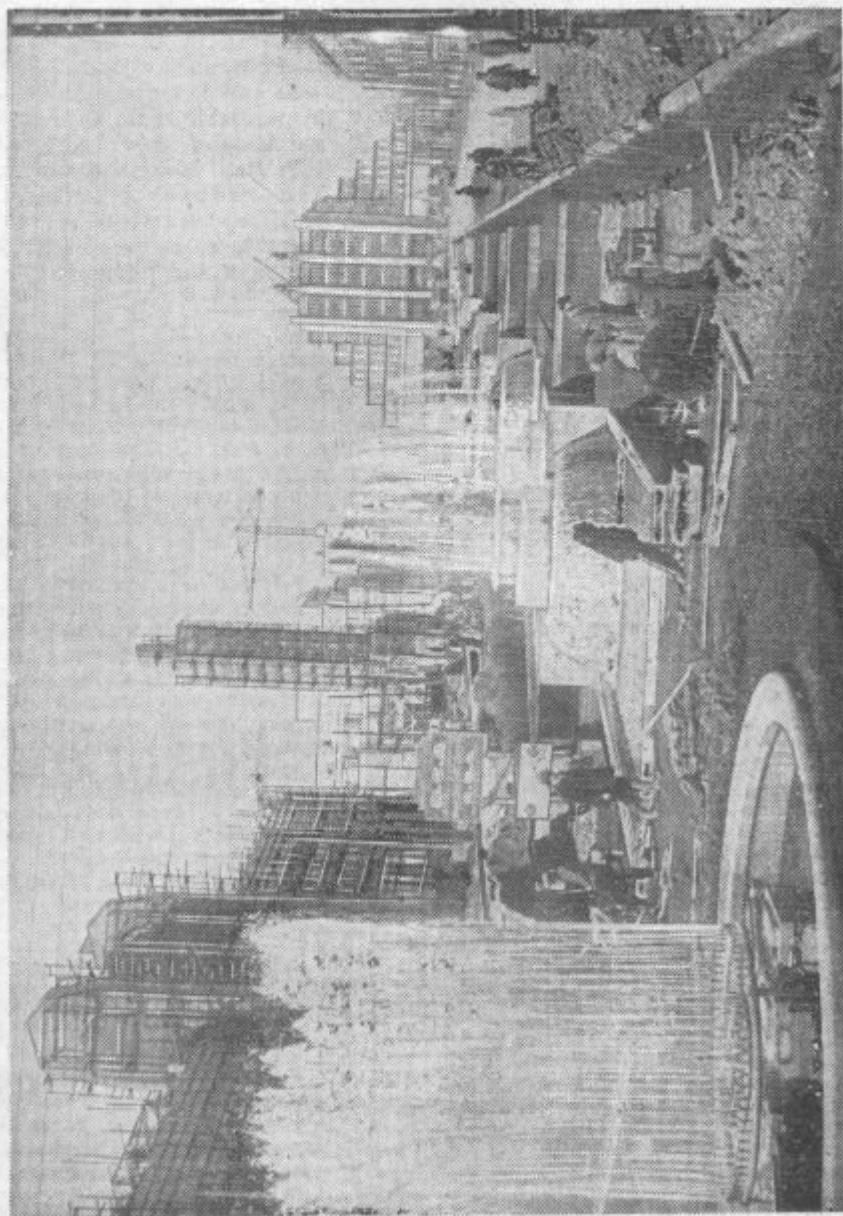
Zato je bilo zanj tako strašno, ko je moral k vojakom. Za fronto ni bil sposoben, poslali so ga v Pulj. Tu so mu v silnem dolgočasju in hrepenenju po luku in lukovi deželi minevali dnevi, do-

kler mu ni nenadoma zasijala sreča lepšega življenja.

Lepega dne je dal stotnik postaviti ves polk v pozor. »Na fronto!« je šlo od ust do ust. Toda stotnik jim je samo povedal, da se mu je posrečilo pridobiti za polk precejšen vrt, ki bi ga bilo treba zasaditi tako, da bi imelo moštvo od njega čim več koristi.

»Kdo je spreten in sposoben za vrtarstvo?« je vprašal z visokim glasom.

PRED SVETOVNO RAZSTAVO V BRUSLJU

Stirje so stopili iz čete, med njimi tudi Žgečev Miha.

Stotnik jih je sprejel in jim izročil vrt.

A »vrtnarji« se niso mogli zediniti. Ljubljčan je hotel ves vrt posaditi s petršiljem, Goričan z melonami, Prekmurec s papriko, Žgečev Miha pa s čebulo. Ni jim preostalo drugega, kot da so si vrt razdelili v štiri enake dele. S svojo četrtno je smel vsakdo svobodno in neomejeno ravnati po svoji volji in svojih sposobnostih.

Žgečev Miha je takoj — bilo je v začetku pomladi — pisal domov po lukey. Poslali so mu najlepšega in toliko, da bi bil lahko posadil še ostale tri četrtine.

Žgečev Miha pa je dobro vedel, da je pri vojakih prvo disciplina in ravne vrste, zato je uvedel tudi pri svojem luku pravi vojaški red. S pomočjo dveh vojakov in motvoza je posadil lukey v ravnih, v enakih razdaljah ležečih vrstah.

FRANCOSKA SMOTRA O NAŠEM DVORU

Dopisnik obzornika »Revue des deux Mondes«, Claude Eylan, je bil pripuščten v avdienco na beograjskem dvoru. Svoje vtiske je objavil v omenjenem listu. Iz njegovega pripovedovanja se razodeva plemeniti značaj kraljice Marije, ki je rekla: »Taki občutki me obhajajo, kakor da sem se rodila v tej državi. To ni moja zasluga. Popolnoma soglašam z narodom, čigar bolečina je tolikšna kot moja. Ko sem šla v tisti neznanski noči po truplo svojega moža na beograjsko postajo, sem videla, kako je množica v biatu klečala ob žalnem sprevedu in valovala nalik žitnemu klasju, ki ga pripogiba vihar; ko sem slišala zategli krik v eni sami noti, ki se je razlegel iz ulice v ulico, me spremljal do dvorca in tako iskreno odgovarjal kriku mojega srca, je moje sočutje in moja ljubezen do tega jugoslovenskega ljudstva, tako vdanega svojemu kralju, premagala mojo osebno bolečino in jo poveljčala.«

Članek riše presunljiv portret princa Pavla, tako malo znanega. Do krute drame 9. oktobra smo vedeli, da je naobražen, ljubitelj umetnosti, zanesljivega okusa. Toda s politiko se tako rekoč nikoli ni bavil. Kar čez noč mu je pripadla strašna naloga. Takoj pa je znal nastopiti s svojo odločnostjo in bistrovidnostjo.

»Precej ob vstopu v politično življenje, še na sam večer atentata, je moral regent pričakovati, da bo zadel ob stare politike, ki jim ne bi bilo nevarno, da bi ob morebitnih nemirih vzeli vladne vajeti v roke in tako veljali za rešilce domovine. Prvo,

Ko je čez dobra dva meseca oplel svoj luk, je bilo videti pedenj visoka sočno zelena stebelca v ravnih vrstah, od katerekoli strani je človek pogledal. Povsod premočrtnost in enaka oddaljenost. Luk je rasel kot stotnija v najlepšem pozoru.

Nekaj dni pozneje je prišel stotnik nadzirat vrt. Ljubljčan, Goričan in Prekmurec so imeli na svojih gredah nepopisno zmedo, na Žgečevi četrtni pa je vladala najstrožja disciplina.

Ko se je stotnik ustavil pred njegovo gredo, se je Žgečev Miha vzravnal in salutiral:

»Pokorno javljam, 23.309 glav!«

Stotniku, staremu sivolasemu možu, ki je ljubil samo še red in disciplino, so prišle solze v oči ob pogledu na posebljeno, idealno disciplino, ki je sam že dolgo ni več mogel ustvariti. Pohvalil je Miho, mu stisnil v roke zlatnik za deset kron in ga še tisti dan poslal za štirinajst dni domov na dopust.

kar je ukrenil princ Pavel, je to, da je pozval k sebi poveljnika garde, generala Petra Živkovića; nato je telefoniral ministrskemu predsedniku, g. Uzunoviću, naj nemudoma pride na dvor. Ministrski predsednik je dal odgovoriti, naj mu princ blagohotno odpusti, če pride tja nekoliko pozneje, ker ima toliko posla. Deset minut po tem, ko je to sporočilo prišlo k princu, je že dvorni avtomobil, kjer je sedel general Raketić v uniformi, jako impozanten s svojim zagorelim obličjem in žandarskimi brki, stal pred ministrovimi vrati »njemu na uslugo, da ga popelje na dvore«. Ta odločni korak je bil odločilen na regentovi življenjski poti; storil pa je še drugih, ki so mu pridobili zaupanje vsega prebivalstva. Medtem ko so nekateri člani vlade v svoji zmedbi govorili o obsednem stanju, da se preprečijo morebitni nemiri, se je princ prav mirno upri temu: »Svoj narod poznam in nimam vzroka, da bi mu na vrh njegove bolečine naprtil še ponižanje z ukrepom, kakršnega ni zaslužil. Zanesem se na njegovo zvestobo in neoporečnost, zato mu z veseljem izkažem svoje zaupanje.« D.

NAPREDEK VARJENJA

Nedavno so Američani spustili v morje tovorni parnik, pri katerem kovinski deli izvečine niso zvezani med seboj z zakovicami, ampak so zvarjeni, kar daje celi konstrukciji mnogo večjo lahkoto. Ladja je 80 m dolga, 12 m široka in ima nosilnost 1242 ton. Četrta miliona jeklenih zakovic, ki bi bile potrebne pri gradnji trupa, so nadomestili s 32.000 »varjenega živa.

ZAROTA ZOPER SVET

ESSAD BEG

N A D A L J E V A N J E

AVTORIZIRAN PREVOD

GPU

S tem se je pričela zadnja zaključna doba v zarotniškem življenju Borisa Savinkova. Ta doba je najtemnejša ob enem. Zarotnikova pot je vodila v Pariz, Berlin in London. Socialisti je bil sprt, drugi emigranti pa mu niso mogli odpustiti njegove preteklosti. Slednjič se mu je posrečilo, da si je pridobil zaupanje neke skupine. Potoval je v Berlin. V nekem malem hotelu blizu charlottenburškega kolodvora so ga pričakovali njegovi prijatelji, med njimi ljudje, čijih imena so bila znana vsakemu Berlinčanu. Bilo je l. 1922, ko se je mudil

Čičerin s sovjetsko delegacijo v Berlinu. Savinkov je nameraval umoriti Čičerina.⁶ Z okna nekega stanovanja na Mommsenovi cesti je opazoval komisarja. Njegovi agenti so povsod zasledovali sovjetsko delegacijo: po kavarnah in javnih lokalih. Ko je neki član delegacije zbolel in ležal na kliniki profesorja Schlesingerja, je ležal v sosedni sobi agent Savinkova. Neki drugi agent pa se je med tem sprijaznil z dekletom, ki je v nekem hotelu na Kantovi cesti streglo Buharinu. Toda srečen slučaj za atentat je topot izostal. Sreča, ki je Savinkova toliko let spremljala, ga je zapustila. Dan odhoda sovjetske delegacije se je bližal. Savinkov se je odločil, da izvede tega dne svojo namero. V nekem malem lokalu ob potsdamskem kolodvoru so se zbrali zarotniki, čijih imena, razen Savinkova, tu ne morejo biti imenovana. Oboroženi so bili s samokresi in z bodali in za skrajni primer tudi s ciankalijem. Zarotniki so se navzlic policijskemu kordonu vtihotapili na peron. Vlak z vozom sovjetske delegacije je bil pripravljen. Kmalu je prišla prtljaga, toda delegacije ni bilo. V zadnjem trenutku se je Čičerin uradno zadržal v ministrstvu ter je do-

hitel vlak šele na neki postaji s svojim avtom.⁷

Sreča je Savinkova zapustila. Minevala so leta, neprestano se je voziral po Evropi, pošiljal svoje agente v Rusijo ter zmerom znova pripravil »osrednji teror«, ki bi lahko postal odločilnega pomena v času, ko je bila boljševiška stranka razcepljena po opozicionalnih spletkah. Savinkov je pričel dvomiti o svojih smotrih, postal je spet stari Savinkov, ki je bil nekoč napisal znameniti roman »Bledi konj«, kjer je obsodil teror. Sklenil je napraviti konec: prekorčiti rusko mejo ter se izročiti prvemu ruskemu vojaku. Ta prvi pa ni bil nihče drugi, kakor znani nemški Rus baron Pilar von Pilchau,⁸ vodja beloruske GPU. Centrala GPU je bila poučena o načrtih Savinkova ter je vedela, da je veliki terorist prestopil mejo le zato, da postrelji vse voditelje sovjetske države. Savinkova so aretirali v neki obmejni gostilnici. Vdal se je brez upora ter mirno rekel baronu Pilarju: »Če ste brali mojo knjigo »Bledi konj«, boste razumeli moje razloge.«

Še istega dne so prepeljali Savinkova s posebnim vlakom v Moskvo, kjer so ga zaprli v notranji ječi GPU. Dzeržinski je osebno vodil zasliševanje in preiskavo. Dzeržinskemu pač ni bilo lahko v vlogi preiskovalnega sodnika nasproti njegovemu prijatelju, najdobjemu ruskemu revolucionarju. Tudi Politični urad, najvišje strankno mesto, se ni mogel zlepa odločiti. Tu je bil samo Stalin za takojšnjo ustrelitev sovražnika, drugi člani pa so omahovali. Dzeržinski, organizator in vodja celokupnega terorja, je strastno zahteval njegovo pomilostitev. »Sovjetska Rusija«, je menil, »je smela postreliti carja, ministre, bele gardiste ter stotisoče protiboljševikov, toda roka Čeke naj se ne dvigne na Borisa Savinkova, najsi najnejšo zvezdo v zgodovini predrevolucionarnega rdečega terorja.«

Politični urad je našel srednjo linijo. Savinkov je bil kljub temu, da je bil uradno priznal sovjetsko vlado, obso-

⁷ Prim.: Čeka, str. 111.

⁸ Besedovski: »Rešitev iz Čekinih kremplje«, Lipsko 1930, str. 86, 95.

⁶ Istotam.

jen na smrt, ni pa bil ustreljen. Mesto v ječo je prišel v najluksuzioznejše stanovanje, kar jih je mogla GPU dati kakemu jetniku. Razpolagal je z najmodernejšim avtom, smel je početi, kar je hotel. Niso mogli in smeli pozabiti, da je bil Savinkov vodja celotne borbe zoper carizem. To je znala ceniti celo GPU.

Kaj se je v teh tednih in mesecih go-dilo v duši največjega ruskega revolucionarja, tega ne bo mogoče nikoli zvedeti. Savinkov se je često razgovarjal z Dzeržinskim, čigar poskus, da osvobodi Savinkova, se je razblinil ob vsemogočnem Stalinu. Nekega dne je stopil Savinkov v spremstvu svojega čuvaja v avto, drvel po moskovskih ulicah v Jaroslavl, v mestu, kjer je nekoč organi-

ziral veliko vstajo zoper boljševike, se v blaznem tempu vrnil v Moskvo, tekel kakor brezumen po stopnicah v svoje stanovanje ter se pognal skozi okno na trdi dvoriščni asfalt. Možgani, ki so bili organizirali največje zarote nove dobe, so se razlili iz razbite plešaste lobanje po dvorišču GPU. Sovjetska Rusija je bila varna pred svojim najaktivnejšim nasprotnikom.

S Savinkovim je umrl zadnji zastopnik ruskega proticarističnega terorja, zastopnik onega čudnega časa, ko se je vneto razpravljalo o agrarnih vprašanjih, ko so hladnokrvno z bombami trgali velike kneze na kose ter istočasno pisali lirične pesmi in mistične romane.

D A L J E

SELLA HASSE

DELO (lesorez)

TOWER OF LONDON

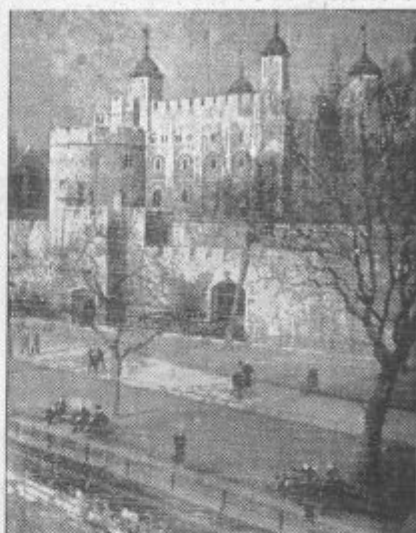
DR. PAVEL BREZNIK

Na sprehodih po Londonu sem prav slučajno zapazil velik most v daljavi in se usmeril proti njemu. Bil je to znameniti London Bridge, kot sem spoznal iz mestnega načrta, ki sem ga odprl, ko sem stopil na ogromni most. Vodič mi je pojasnil, da je to prvi most, ki so ga zgradili preko Temze, in da je bil edini most do l. 1749., kar dokazuje, kako mogočna prometna žila je bila reka. V starih časih so stale na mostu na obeh straneh hišice in prodajalne, v sredi pa kapela. Vhod na most so branila dvojna utrjena vrata.

Sedanji most je bil zgrajen l. 1831. Z njega je krasen razgled na mogočno reko. Veliki parniki so usidrani ob bregovih in odkladajo svoje tovore. Takoj dobiš vtis, da je London morsko pristanišče prve vrste. Razgled sega z mosta proti vzhodu preko tako zvanega londonskega basena (Pool of London), to je luke, do Towerskega mosta in Towera. Ta most s svojimi značilnimi stolpi je znak londonskega mesta. Srednji del je dvigljiv in ga odpirajo, kadar privozijo velike ladje.

Ni ga obiskovalca Londona, ki ne bi šel v Tower. Tudi jaz sem se usmeril proti njemu, pa kar peš, da v počasnem koraku čim boljše razgledam poulično vrvenje v tem delu mesta. Preko mostu se drevi veletok prometa. Menda je najbolj prometni most v Londonu. Ko sem se nagledal panorame na pristanišče ter se nasrkal slanega morskega zraka, ki ga je prinašala sveža sapica od vzhoda po reki navzgor, sem jo mahnil proti Toweru. Zavil sem na levo po Toolley Streetu, ki je pristaniška ulica: desno in levo sama ogromna skladišča, večina pet- ali šestnadstropna, s prostranimi vhodi, iz katerih vozijo visoko natovorjeni težki avtomobili. Tudi konjskih vpreg je dosti videti: veliki, težki, dobro rejeni angleški tovorni konji, podobni našim pingavcem, vlačijo počasi starinske vozove. Nihče jih ne priganja, ni ne krika, ne vika, vse se vrši mirno, umerjeno, zares prav po angleško.

Čez četrto ure sem že na Tower Bridge-u. Res mogočna, široka stavba. Skoraj nimam vtisa, da sem na mostu, tako je širok. Čez most se pride do To-

TOWER

wera, najlepše ohranjene srednjeveške trdnjave na svetu; njena zgodovina je pa samo povest državne jetnišnice. Najtemnejši prizori angleške zgodovine so se odigrali za temi zidovi, ki so neme priče premnogih tragedij v tistih davnih časih, ko ni vladala pravica, temveč pest, in ko zoper rabljevo sekiro ni obveljal noben argument.

Prvi del te trdnjave je zgradil Viljem Osvojitelj l. 1078. Zidovje te normanske zgradbe je mestoma do pet metrov debelo. Današnji Tower je trdnjava, sestojeca iz cele vrste stolpov, nasipov, gradov in zidin iz prav različnih vekov. Tu je mogoče najti sledove vseh slogov, ki so kdaj cveteli v Angliji. Včasih je služila trdnjava tudi kot kraljeva palača. Navada je bila, da je vladar tu stanoval pred svojim kronanjem in od tod jahal skozi mesto h kronanju v Westminsterško opatijo.

Tu so bili ujeti razni slavni ljudje in dostojanstveniki. Marsikdo ni nikoli več prišel ven. Prvi ujetnik je bil durhamski škof Flamhard l. 1101. Tu so bili zaprti Tomaž More — znani pisec Utopije — in škof Fisher, obglavljena v juliju l. 1535., kraljica Ana Boleyn, obglavljena l. 1536., in kraljica Katarina Howard, obglavljena l. 1542., obe na povelje njihju soproga, kralja Henrika VIII.; nadalje lady Jane Grey in njen

soprog lord Dudley, kakor tudi njen oče, vojvoda Suffolški, vsi trije obglavljeni l. 1554. Leto poprej je bil tu ujet škof Ridley, ki so ga pozneje v Oxfordu na grmadi živega sežgali. V neki sobi Belega Towera so umorili l. 1483. mlada princa Edvarda VII. in njegovega brata, na povelje poznejšega kralja Riharda III., in njiju zgodba v Sha-

teri so razstavljeni dragulji britanske krone. Za zelo debelim steklom, ki je vloženo v jeklene rešetke, so razpostavljene krone, diademi, žezla, zlatnina različne vrste, vse vloženo z dragimi kamni, ki jih je ne samo na stotine, ampak na tisoče. Vrednost tega se sploh ne more izraziti v številkah. Med demanti je najznamenitejši slavni Koh i Noor.

»LONDON BRIDGE« v snežnem metežu

kespeareovi drami je tudi doprinesla k temu, da smatramo Tower za kraj temne in krvave groze.*)

Obiskovalec koraka po teh mračnih, čeprav danes z elektriko razsvetljenih prostorih, ki so deloma spremenjeni v kapele in muzeje, oziroma orožarne, in težki občutki ga obhajajo. Zakaj je moralo človeštvo iti preko toliko stoletij groze, da se je slednjič prerinilo do moderne svobode? Ni naroda, ki bi ne bil moral iti to pot. V take misli zatopljen pride obiskovalec nenadoma v siljajno razsvetljeno okroglo sobo, v ka-

Sicer je pa baje ta tukaj samo ponarejen, pravi je spravljen v kraljevem gradu Windsoru, kjer je še bolj na varnem. Za vlade kralja Karla II. so ukradli kraljevo krono. Danes bi to ne bilo mogoče, kajti v trenutku ko se kdo dotakne enega samega komada tega zaklada, se sproži mehanizem, ki zapre ob enem tata in njegov plen.

Obiskovalci, posebno ženske, strašansko zijaajo na razstavljene dragulje, name pa, moram reči, je vse skupaj napravilo precej praznoten vtis. Zdelo se mi je, da vse to nima prav nič večje vrednosti, kakor če bi bilo iz medi in stekla. Razlike itak nihče ne bi opazil.

*) Prim. »Krvav dogodek iz angleške zgodovine«, Zis., knjiga 15, str. 63.

Če bi podrgnili malo s sidlom, bi se še bolj svetilo kot pravi zaklad.

Skoraj bi rekel, da mi je kar odleglo, ko sem stopil iz teh zatohlih, temnih, vlažnih prostorov, iz tega mračnega, mrtvaškega srednjega veka ven v žarko sonce 20. stoletja, ki se je veselo lovilo po valovih Temze, v moderno vrvenje avtomobilov, na asfalt, kjer je mimo mene šumelo toplo življenje.

Bil je čas plime, voda je tekla po Temzi navzgor in z njo so plule velike in majhne ladje, parniki in vlačilci. Nešteti galebi so poletavali okoli ladijskih jamborov in ob nabrežjih, istih nabrežjih, na katera so razkladali že rimsko blago v dobi, ko se je London rodil sredi rečnih močvirij.

REKORDI V ELEKTROTEHNIKI

PIERRE DEVAUX — A. J.

Elektriko lahko smatramo za podlago današnje civilizacije. Človek prihaja z njo v stik na vsakem koraku in vendar je za večino ljudi še zmerom nekaj skrivnostnega. Malokdo se potruди podrobneje razmisliti, kakšne, oziroma v čem so njene prave dimenzije. Se pa tudi »električni rekordi« na neki poseben način razlikujejo od drugih viškov v človeškem udejstvovanju. Lahko je sicer imenovati, kje stoji največja elektrarna, kje teče največji električni generator in slično, toda v elektrotehniko so še dosti bolj važni »nevidni« rekordi: obratovanje s paro najvišje temperature in najvišjega pritiska, električni stroji, ki teko z največjo ekonomijo in slednjič najvišje napetosti v daljnovodih, ki se vsakega leta že tesno bližajo fantastični številki pol milijona voltov.

Največjo električno centralo ima seveda Amerika in sicer obratuje v New Yorku - kapaciteto 750.000 kw (ca. 1 milijon ks). Človek si težko ustvari predstavo o tako velikanski energiji. Če si mislimo prenešeno to silo na železnico, potem bi zadostovala, da bi vlekla 300 brzih vlakov z brzino 100 km na uro. Na morju bi gnala 6 parnikov velikosti francoske »Normandie« ali pa na cesti 30.000 osebnih avtomobilov z brzino 90 km. Evropski rekord največje električne centrale ima Francija s svojo centralo Saint Quen, katere stroji imajo 400.000 kw ali nad 600.000 ks učinka.

Rekordne parne kotle ima elektrarna East River pri New Yorku. V vsakem se vpari na uro 568.000 litrov vode. Evropski rekord v tej vrsti ima londonska centrala Battersea, kjer zmore vsak kotel 170.000 litrov vode na uro. Kotli v vseh drugih kseničnih centra-

lah na svetu so precej pod to učinkovitostjo.

Zanimive so tudi temperature pare s katerimi obratujejo elektrarne. Prva je spet Amerika s svojo centralo Debray, kjer obratujejo turbine s paro 540 stopinj C. S paro blizu 500 stopinj C obratujejo še elektrarne v Saint Denisu (Francija) ter novi centrali v Moskvi in v Trebovicah na Češkoslovaškem.

Posebne vrste rekord je postavila centrala v Hartfordu (USA), kjer obratuje turbina na živosrebrno paro.

Dinamo stroji za proizvajanje enakomernega toka, ki so tekli v prvih električnih centralah, so se morali že skoraj popolnoma umakniti močnejšemu tekmeču, ki jim je zrasel v generatorjih za izmenični tok. Največji tak generator teče v že omenjeni centrali v New Yorku. Njegov učinek znaša 200 tisoč kilo volt amperjev ali normalno nad 210.000 ks.

Stroji tako velikanskega učinka so precej redki na svetu. V centrali Hell Gate v New Yorku sicer obratuje več generatorjev po 160.000 kw in blizu Chicaga ob Michiganskem jezeru teče nekje celo agregat za 280.000 kw, toda ti stroji imajo vsi po dve vrteči se gredi, po dve turbini in dva generatorja, čeprav tvorijo sicer nedeljivo enoto. Čistega rekorda jim tehnika zaradi tega ne priznava.

Tako ogromnih proizvajalcev električne energije kakor Amerika Evropa nima. Največji turbo generatorji na naši celini od 75.000 do 80.000 kw obratujejo v pariških elektrarnah Vitry Sud in Saint Denis II.

Prav ta čas dokončavajo v Zedinjenih državah tehnični monument, ki bo zasenčil vse druge na svetu. Je to ogrom-

na hidroelektrična centrala pod Boulderjevim, oziroma Hoovrovim jezum na reki Colorado, ki bo prozvajala za 1.800.000 konjskih sil električne energije. Vsak agregat, to je vodna turbina s priklopljenim električnim generatorjem ima učinek 110.000 ks, torej za tri Falske elektrarne in tehta 900 ton, tako da je potrebnih za prevoz enega samega stroja 40 vagonov.

Kako krhki in kratkotrajni utegnejo biti taki rekordi pa naj zrasto še tako visoko nad vse starejše, potrjuje spet vest, da grade v Beauharnaisu v Kanadi vodno električno centralo za 2 milijona konjskih sil. Instalirani učinek bo spočetka seveda znatno manjši, toda vse zgradbe, zlasti 1 km dolga strojnica so že zdaj tako dimenzionirane, da bo centrala postopoma zrastle do predvidene kapacitete. Rekord med vodnoelektričnimi centralami za enkrat še zmerom drži ruski Dnjeprostroj, čeprav je od projektiranega učinka 756.000 kw danes dejanski instaliranih šele 387.000 kw. Drugi največji hidroelektrični centrali v Evropi sta Brommat na Truyerji v Franciji in Kembs na Renu, obe za skoraj 200.000 kw. Največja vodna turbina, ki danes že obratuje, ima učinek 84.000 ks.

Največji elektrarniški jez na svetu je že omenjeni Boulderjev jez na Colorado, čigar višina znaša 220 m. Namestu da se vodni padec zvišuje s tako velikanskimi pregradami na dolinskih rekah, se često izkoriščajo za proizvodnjo elektrike tudi visoko ležeča gorska jezera in potoki, ki so pripravni zaradi svojega naravnega visokega padca. Električna centrala stoji v dolini in voda se dovaja do nje po jeklenih ceveh, izpeljanih po pobočju kakor n. pr. pri naši Završnici. Na ta način se lahko dosežejo velikanski vodni padci in zaradi tega tudi pri majhni vodni množini velike energije.

Rekord v tej vrsti elektrarn ima Švica s svojo centralo Fully, ki izkorišča vodni padec 1650 m. Francija gradi v Portillonu v Pirenejih centralo s padcem 1390 m. Pritisk vode v spodnjem koncu dovajalnih cevi znaša v teh primerih 130 do 160 atmosfer (kilogramov na cm²) in voda postane pod takimi pritiski že prav nevarna tekočina. Tenki curki, ki brizgajo v lonate Peltonovih turbin, imajo večjo probodno silo od krogel in so v stanu vse razbiti in razrušiti, če zaidejo v nepravo smer.

V centralah na visok vodni padec se zdaj pripravlja spet nov rekord. Pri Sionu v dolini Rone grade Francozi na alpski reki Dixenci elektrarno, ki bo izkoriščala vodni padec 1740 m. Voda bo speljana v dolino po dveh ca. 5500 m dolgih jeklenih ceveh. V centrali bo 5 agregatov po ca. 50.000 ks. Vsak generator bosta gnali po dve Peltonovi turbini, na katere teče voda v komaj decimeter debelem curku toda s fantastično brzino 650 km na uro.

Svoje vrste rekorde postavlja elektrotehnika tudi v napetostih, s katerimi se prenaša električna energija po daljnovodih iz kraja v kraj. Malo pred vojno so zgradili v Ameriki prvi daljnovod za napetost 150.000 voltov. Evropski tehniki takrat niso mogli verjeti, da bi bilo kaj takega vobče mogoče. Neki francoski strokovnjak, ki si je šel ogledat tisti daljnovod, je evropskim tovarišem sicer priznal, da ne gre za kako ameriško raco, da je pa tako visoka napetost nesmiselna, ker jim elektrika neprestano prebija izolatorje, tako da imajo velikanske stroške z izmenjavanjem. Te otroške bolezni so zdaj že zdavnaj prebolene in danes imamo že v Evropi več daljnovodov, ki obratujejo z napetostjo 220.000 voltov, dočim ima Amerika celo že daljnovod za 280.000 voltov.

Polg teh »industrijskih« visokih napetosti pa so se dosegle še daleko višje napetosti v laboratorijih, med katerimi prednjači Amperjev laboratorij v Vitryju na Francoskem, kjer delajo poskuse s 3 milijoni voltov. To pa je seveda še zmerom malenkost v primeri z napetostmi, ki jih ume proizvajati sama narava ob nevihtah v oblakih. Na Monte Generoso, kjer prestrezajo atmosfersko elektriko v studijske svrhe, so doslej dosegli že napetost 14 milijonov voltov na kovinskih kroglah, med katerimi preskakujejo do 18 m dolge električne iskre.

Pri Dagenhamu na Angleškem stoji rekordni 148 m visoki jekleni stolp, na katerem je obešen daljnovod preko Temze, največja razdalja med dvema nosilnima stolpoma pa znaša 1500 m in sicer na daljnovodu, ki je speljan preko prelaza Sv. Gotharda v Švici.

Najmanj tako važen kakor napetost je v elektrotehnik električni tok, čigar jakost se meri v amperih. Po naših stanovanjih ga jemliemo iz omrežja kvečjemu nekaj amperjev, če je poraba

že zelo velika. Podmornice ga jemljejo iz svojih akumulatorjev do 5000 amperjev, kemične industrije rabijo dostikrat po nekaj deset tisoč amperjev, rekord pa pritiče strelji, ki prinese včasih v zemljo do 160.000 amperjev.

Nekako 1870. so se izrazili nekateri znameniti tedanji elektrotehniki, da električnih motorjev nikoli ne bo mogoče graditi preko učinka ene konjske sile, danes pa že teče v valjalnici železa Clabec na Francoskem motor za 25.000 ks. Električne motorje doslej največjega učinka bo imel francoski prekomornik »Normandie«. Vsak izmed štirih strojev bo vlekel za 40.000 konj.

Posebne vrste rekord se je nedavno posrečil elektrotehničnim tovarnam v Delle na Francoskem, kjer so naredili iz 2500 kw celih 500.000 kw. Manjši stroj je motor, ki žene električni generator za 40.000 kw, seveda samo na prazno. Ko doseže generator zadostno število obratov, ga kratko staknejo in takrat požene za trenutek iz sebe ogromno energijo pol milijona kilovatov. Kot dopolnilo k temu generatorju,

ki služi samo za poskuse, so zgradili tudi rekordni transformator za 730.000 kw pri napetosti 220.000 voltov. Z njima preskušajo prvi vrsti delovanje avtomatičnih električnih stikal, ki morajo trenutno odklopiti daljnovode, če se pripeti na njih ali v centralah kaka nesreča. Največja taka stikala bosta dobili omenjeni centrali Brommat in Kembs. Vsako bo lahko trenutno in popolnoma zanesljivo odklopilo fantastični učinek 2.5 milijonov kw ali nad 3 milijone ks.

Problem zanesljivih avtomatičnih stikal je eden najvažnejših v elektrotehnikah. Nemogoča bi bila smotrna elektrifikacija celih dežel, če le-ti ne bi bili zmerom pripravljeni posredovati pri najmanjši napaki v omrežju. Brez njih bi bila cela dežela v istem položaju kakor tisti neprevidnež, ki je varovalke v svojem stanovanju nadomestil z debelimi, nepregorljivimi žicami, pa mu je nekoč ob kratkem stiku zgorela streha nad glavo. Brez rekordnih električnih stikal, bi bili nemogoči tudi vsi drugi rekordi v elektrotehnikah.

BIBLIJA V 200 JEZIKIH

Narodna knjižnica v Bernu večkrat priredi brezplačne razstave za ljubitelje raznih književnih posebnosti. Letos je v januarju dala na ogled 700 svetih pisem, natisnjenih v 200 različnih jezikih. Razstava bo odprta nekaj mesecev. To zbirko je podaril zavodu lastni uradnik Lüthi-Tschanz, ki je za drage denarje zbiral izvede celih trideset let. Kakšna prilika za bibliofile!

V hebrejščini sta dva izvirnika velike vrednosti, Stari zakon tiskan l. 1521 v Benetkah, drugi pa v Bazelu l. 1534 na pergameni. Dalje prepis Sinajskega kodeksa iz 4. stol. V grščini Erazmova izdaja iz Bazla (1516), Gerbeljeva (1521), ki je služila Luthru za nemški prevod; da ne omenim Gutenbergove, prve, ki je izšla v tisku (1450—55). V latinščini so izvirniki iz Benetk (1480) in iz Bazla (1494), Etienneova pariška (1540) in curiška (1547) kakor tudi koplje, okrašene z barvitimi slikami in lesorezi. V nemščini je strasbourška (1460) in Zwinglijeva (1524—29), olepšana s Holbeinovimi lesorezi.

V francoščini občuduješ Knjigo kraljev iz 12. stoletja, Olivetanovo biblijo, natisnjeno natanko pred 400 leti v Serrièresu, nadalje hugenotska iz Zeneve (1556), edini izvod ki ga danes hranijo v švic. švicarski založniki so dali na svetlo, zlasti v Bazlu in Einsiedelnu, svete knjige v vseh jezikih sveta, Zeneva je pomembna za ita-

lijanske izdaje, n. pr. Diodatijska (1607). Romansko-latinska je zastopana z letnicami 1560, 1679 in 1718. Poslednja je posvečena angleškemu kralju Juriju I.

Posebna miza je določena za monumentalne biblije. Tu zapaziš elzevirsko v francoščini (1669) in »Kurfürstenbibel« iz leta 1720.

Omembo zaslužijo mnogojezične izdaje, od katerih je najstarejši psalter iz Genove (Dženove). Ruska biblija je bila natisnjena po naročilu sovjetske uprave v Leningradu l. 1923 na račun ameriških misij. Moj vir omenja še liliputanske edicije in druge zanimivosti.

Hotoč izvedeti kaj več o slovanskih primerkih, sem se obrnil na podatke na ravnateljstvu M. Godeta,* ki mi je hitro ustregel, rekoč » vse slovanske govornice, posebno hrvaška, srbska, slovenska, bolgarska, češka in poljska, so zastopane z več izdajami. Nimamo pa Dalmatinove, ki jo vi omenjate. Toda imamo v faksimilnu enega izmed najstarejših rokopisov: Codex glagoliticus, Upam, da so vam te navedbe dovolj. Podrobnejših bi našli v ilustriranem seznamu ki ga je uredil g. Lüthi in ga naša knjižnica dala v svet l. 1931 pod naslovom La Bible en Suisse et dans le Monde nad 300 strani obsegajoč zvezek, ki se prodaja po 10 švic. frankov.... «

A. Debeljak

*) O njem glej Zis., 30. septembra 1934.

BLUMENBACH (1832) O SLOVENCIH

I. KOSTIAL

Pred 100 leti je izdajal neki Schütz veliko zemljepisno delo »Allgemeine Erdkunde« (z bakrorezi); 14. zvezek »Neuestes Gemälde der Österreichischen Monarchie« je spisal W. C. W. Blumenbach. V II. delu popisuje »Kraljestvo Ilirijo«. V narodopisnih odstavkih pristavlja povsod slovenske izraze, seveda včasih s komičnimi tiskovnimi napakami, ki se jim pa ne smemo čuditi, ker so knjigo stavili nemški črkostavci na Dunaju (v tiskarni Straussove vdove). Saj so tudi našemu Valvasorju l. 1689, napravili stavci v Nürnbergu nešteto napak zaradi neznanja slovenščine (n namesto u, l nam. t, u nam. r itd.).

Na str. 26. bereš: »Število prebivalcev vse gubernije znaša 720.000, in sicer na Koroškem 290.000, na Kranjskem 430.000. Največji del so Slovani, manjši pa Nemci in Lahi. Na Koroškem prebivajo Slovani (ki jih tukaj imenujejo Wenden ali Winden, preprosto tudi Windische) skoraj v vsej južni polovici, na desnem bregu Drave, in tudi v nekaterih pokrajinah, na levem bregu. Spadajo kakor štajerski »Vendic« k ilirskim ali južnim plemenom Slovanov in so prav za prav Slovenci (»Slowencen«). K njim spadajo Ziljani (»Siliani, Silanzi ali Selanzi«), ki so se izmed vseh Slovanov razprostrli najdalje proti jugozahodu ter prebivajo do tirolske meje. Njih spodnjekoroški bratje jim pravijo Ziljci, kakor prebivalcem ob Dravi »Dravci«. Na vzhodu so jim sosedje Rožani, tem pa Podjunci, ki se naslanjajo na štajersko. Najčistejša in najblagoljnejša slovenščina na vsem Koroškem se govori v Črni in v smeri proti Železni Kapli, ker je nemška meja od njih bolj oddaljena. Na Kranjskem živijo malone sami Slovenci, ki se imenujejo s skupnim imenom Krainer, čeprav opažamo razne razločke v njih vnanjosti in jeziku po času priselitve prednikov. Tu se razločujejo 1. Gorenjci v Julijskih Alpah ter imajo svoje središče na — Vrhnikih (!). K njihovem okolišču se prišteva tudi Suha krajina (!) med Ljubljano in Krko. Njih jezik je ubožen in nečist in pomešan s tujkami; najčistejši je baže v Bohinju. 2. Dolenjci so prebivalci Slovenske krajine (Windische Mark), t. j. tistega dela Dolenjske med Krko in Kolpo ob hrv. meji. Njih jezik je skoraj enak slovenskemu na Sp. Štajerskem. 3. Vipavci prebivajo na Notranjskem ob reki Vipavi in so sosedje Furlanom, ki so jim v mnogih ozirih podobni, še celo v jeziku, ki ima dosti laških besed primešanih. 4. Potomci Japidov, znani pod imenom Kraševci. Pivčani in Čiči. Prebivajo v enem delu postslovenskega okrožja tja proti Primorju ter govorijo posebno narečje. Razen navedenih Kranjcev živijo v deželi še drugi Slovani, zlasti Hrvati okoli Metlike, Vinice, Pobrežja, Črnomlja

itd., in Uskoki na meji na hrv. meji med Novim mestom in Črnomljem, ki se sami imenujejo Vlahe. — — — »Kočevarji govorijo po Hoffu posebno »verzwickt« nemško narečje.« Nato sledi odstavek o telesni vnanjosti in boleznih. — Hrana; Korošcu so najljubše jedi; ajdovi žganci, prosena kaša in sirovi štruklji. Za pijačo imajo v velikem delu dežele (koritnjak ali kameni) ol (Steinbier), slabo, iz ovsnega slada z razbeljenimi kamni pripravljeno pivo, ki je za druga usta, navajena dobrega ječmenovega piva, malo užitno; potem pivo, slabo vino, žganje in — voda, ki je pa nočejo hvaliti, vsaj v celovski okolici ne. Revneje se živi v hribih, n. pr. okoli Pliberka, kjer se siromašni »Vendic« zadovoljujejo s kašo in olom.

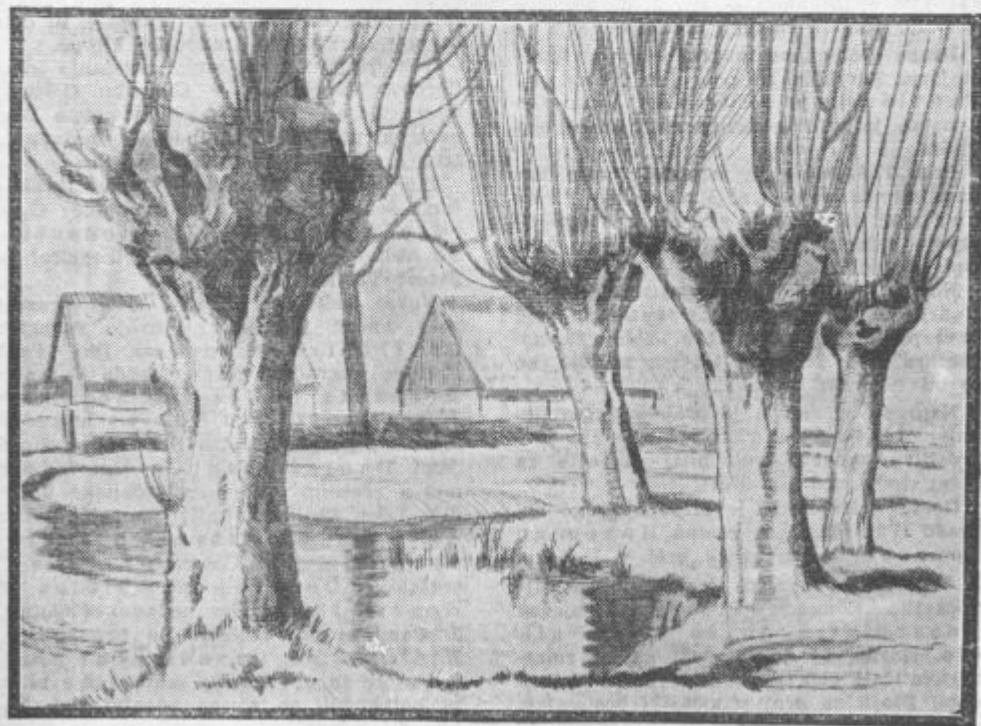
Na Kranjskem sta ajda in rženjak glavni del hrane, v drugih krajih je že koruza in navadi. Na Gorenjskem pripravljajo iz ajdove moke žgance, ki se jim prideva sirovo maslo, slanina ali mleko pa nekaj soli. Tudi kisló zelje in kislá repa sta tu prav vsakdanja hrana; mnogi repo lupijo in sušijo, zl. za zimo — v tej obliki jo imenujejo o veliki noči »alelujoc«. Mesa in žganja se tu malo použije, tako tudi na Dolenjskem. Pri Vipavcih že nalletiš na polento, ki se dela iz koruzne moke, in na kuhano ohrovtovo listje. Seveda pri gostijah, ženitovanju in drugih slavnostih se dobi marsikaj boljšega.

O stanovanju: V Ziljski dolini se drži preprosta hišna oprava zelo snažno ter se vsako soboto in tisti dan pred praznikom dobro poriblje in pomije, miza pa se pogrne s prtom (»pertzize«), ob posebnih prilikah s preprogo (»pletentize«). Posebno pažno obračajo na postelje. Zakonska postelj je tako visoka, da moraš po navadno pristaviti stol, da lahko zlezeš vanjo. Dvoje vzglavij se šopiri, močno napolnjenih. Ob stenah, gori do stropa skoraj, zagledaš podobe svetnikov, navadno slikane na steklo. Naokoli ob zidovih so nameščene klopi. Nasproti vrat v zgornjem kotu stoji miza iz trdega lesa, ki se radi svoje lepe bele barve lahko drži zelo čista. Nad sredino mize je steklena krogla, v njej pa visi s stropa kip goloba kot znaka sv. duha. V miznem kotu visi razpelo, ki se dotika obeh sten. Tik poleg vrat je vdolan v zid kamin (»levae«, ki v njem pozimi kurijo z drobnimi drvni (»baklami«), da imajo ljudje pri delu dovolj svetlobe; saj sveče so drage. Navadnim svečam pravijo »kandele«, voščenkam pa »sveče«. Dim se odvaja skoz »levo« v vežo, da je soba brez dima. To navado imajo v Ziljski in Kanalski dolini in v Rožu; drugi srednje- in spodnjekoroški Slovenci imajo malone brez izjeme le dimnice (»Rauchstubene«) ter kurijo v njih tenke, na peči posušene tre-

ske, ki od njih strop in stene očihravajo. Za visoke praznike se pri Ziljanih tudi strop lepo umije. — Gorenjci stanujejo skoraj vsi v lesenih kočah, ki imajo le eno samo majčkeno okno, da komaj glavo pomoliš skoz njega; le v ravnini je nekaj kamnatih hiš. — V novomeškem okrožju (Krels) imajo mnoge vasi ne navadno zidavo; hiše so raztresene, cerkev stoji na samem. Okoli Kostanjevice so zdržema zgrajene hiše redke.

Narodne noše. Noša koroških Slovencev je le malo različna od spodnještajerske; samo v Ziljski dolini je nekaj posebnega. Ziljani nosijo okrogel, ploščat klobuk z zelenim trakom. Okoli vratu imajo namesto prejšnjega flora (»antvela«) svilen robec, rdeč ali pisan; nadalje modre hamburške nogavice, črne irhaste hlače z »golobcic« namesto gumbov, rdeč pas (»basha«) okrog pasa, telovnik iz pisanega cica z velikimi, kovinastimi, graviranimi gumbi, škrlatast »lajbelj« z velikimi gumbi in vrh tega »jan-ko«, črno vozniško suknjo iz lahkega polvolnenega blaga, spredaj rdeče podloženo, z enakimi gumbi. To je praznja noša; vsakdanja (delavniška) je precej drugač- na. Hlapci in dekletje po hlevih nosijo lesene cokle. Ne smem pozabiti zelene ali vijoličaste, žametaste, s kožuho vino obrobijene kape, potem žametastih narambic z raz- nimi podobami črne, rumene in zelene bar-

ve, in pa zimskega ovčjega kožuha. — Ziljanke nosijo dolge kite, zadaj zvezane v voz. Pri obhodih in svatbah imajo dekleta razpletene lase, okrašene s trakovi iz modre, rumene in rdeče svile; žene pa ne smejo nikdar imeti razplet- nih las, ki so znamenje deviškega stanu. Na glavi imajo fino platneno avbo, ki se končuje zadaj v dva dolga, narazen štrle- ča rogla. Gori na glavi proti čelu in na obeh straneh ob licih je bela avba, okraše- na z dvema vrstama lepih, belih, tirolskih ali rudogorskih čipk iz sukanca, ljubko nabranih; pod zadnjo vrsto čipk, ki je na zgornjem delu glave brez čipk, je črn ža- metast prečni trak, ki gleda skozi čipke in povečuje lepoto tega okraska glava. Ta prečni trak je znak devištva; omožene ženske ga ne smejo več nositi. Taka avba se imenuje pintelj, če pa ima prečni trak modvast pintelj. — Nadalje nosijo Ziljanke dve srajci (zgornjo in spodnjo), črno, rdeče ali vijoličasto krilo do meč, ki je z modrcem en sam kos, svi- leno oprsno ruto, ki se njena konca pritru- jujeta pod vratom z buciko k srajci, bele nogavice iz volne ali bombaža in čevlje, ki so z rdečimi trakovi obrobijeni in z mo- drimi zavezani. Pozimi nosijo bel ovčji kožuh, segajoč do meč. — Na Kranj- skem lahko vidiš skoro povsod stare na- rodne noše. Gorenjci nosijo dolge temno- rjave ali modre suknje z rdečo podlogo,

K. L. HONEGGER

VRBE (radiranka)

enak pas okoli života, velik, okrogel klobuk, ovit s trakom, črne irhasne hlače in močne škornje. Pozimi radi nosijo modre plašče. Ženske ljubijo temnorjavo barvo z rdečo podlogo; jopa in krilo sta navadno enake barve nogavice iz rdeče volne, škorenjčke iz srnjerjavega usnja, zeleno zarobljeni, zgoraj z gubami; na glavi imajo avbo kakor Ziljanke ali pa belo ruto. Prebivalci Slovenske krajine se oblačijo po-

nekod po hrvatski šegi.* — Ribničani se odlikujejo po dolgih, širokih hlačah; šivi njihovih sukenj so obšiti z belimi in zelenimi vrvicami. — O značaju Slovencev pripoveduje Blumenbach več lepega kot pa grdega.

* Tukaj ima B. v mislih Belo krajino.

D a l j e

IZ LITERARNEGA SVETA

KNJŽEVNE NAGRADE FRANCOŠKE AKADEMIJE ZA L. 1934

Tik pred svojo tristoletnico obstanka je pred božičem Francoska akademija na javni seji razglasila slovstvene nagrade, podeljene v preteklem letu.

Zgodovinsko Gobertovo nagrado je odnesel L. Réau za štiri zvezke svoje *Histoire de l'expansion de l'art français*. Trikrat si je francoska umetnost osvojila svet. V srednjem veku so jo preko meje širili redovniki, n. pr. arhitekturo, ki se po krivem imenuje gotška. Prav za prav je to opus francigenum. V 17. in 18. stol. je monarhija vzela v roke pravo umetnost. V 19. stoletju pa Delacroix, krajinarji in impresionisti. Od kod to carstvo francoske umetnosti? Izvira iz eminentno francoskega značaja: družabnosti — kar J. de Maistre imenuje »čudni magnet Francije«.

Drugo Gobertovo nagrado so prisodili majorju Seryeixu za opis *Le Général Fabvier*, ki je pomagal osvoboditi Grčijo: to je vzor nesebičnega francoskega viteza.

Prix Thérouane je pripadel Paulu Renaudinu za delo *Le Maréchal Fabert*, ki je, čeprav sin preprostega tiskarja v Metz, dosegel tako visoko čast pod Ludovikom IV.

Nosilec velike slovstvene nagrade je Henry de Montherlant, o katerem sem imel priliko spregovoriti v »Zisu« 25. novembra 1934. Še deset let mu ni bilo, ko je bil že pravi literat.

Nagrado za roman je prejela Paula Regnier. *L'Abbaye d'Évolayne* je pretresljiva zgodba dveh bitij zavzetih za ideal, toda različen ideal.

Georges Manue si je priboril drugo nagrado (Paul Flat) za roman *Hakem au burnous bleu*, ki se vrši v Maroku.

Akademija, čuvarica jezika, je nadalje počastila Edmonda Hugueta za njegov *Vocabulaire du seizième siècle*, slovar, ki dobro služi našim romanistom. Isti prix Broquette Gonin je lani dobil Bloch za svoj etimološki besednjak.

Grboslovec Gheusi je bil odlikovan za heraldično razpravo *Le Blason*, iz ka-

tere naj namignem na dolgoletno zmoto: fleurdelys (v Pretnarjevem slovarčku: fleur de lis = liljev cvet v grbu francoskih kraljev!) ni nikakšna cvetica, marveč železna sulica kralja Louisa VII. in bi se po staro zapisala = flor de Loys.

Priznanje za širitev francoščine po tujem se je razcepilo na več udeležencev. Levji delež so ogrenile sestre Naše Gospe apostolske iz Lyona, ki delujejo v Egiptu od l. 1881; od 1898 na Slonokoščeni obali, koder jih desetkuje rumena mrzlica; od 1920 pa še v Togu.

Mlada je Katoliška misija, ki obličje vsako leto kako drugo tujo državo, goječ stike s tamkajšnjimi izobraženimi krogi. Njeni predavatelji so nastopili zadnja leta po šestih srednjeevropskih državah, tudi pri nas.

Korumannovo ustanovo za propagando je spravila družba *Livre français*, ki opozarja na najboljše francoske knjige.

Odlikovanje je doletelo nekdanjo »Molièreovo subretko«: v zborniku *Comédien sans paradoxe* je gospa Dusane strnila svoja duhovita predavanja treh let o gledaliških vprašanjih.

Pierre-Paul Plan je zadel 10.000 frankov (prix Jean Reynaud) za 20 snopičev *Correspondance de J. J. Rousseau*. To velikopotezno izdajo je bil pričel že Svicar Th. Dufour.

Nekaj kritikov, ki niso odšli praznih rok: André Rousseau s svojo razpravo *L'Art d'être européen* (pol Paul-Flatove nagrade); gospa Claude Ferval z *Rousseau et les femmes*; gospa Jeanne Durry s tezo o Chateaubriandovi starosti; gospa Juliette Bertrand s študijami *Dante vivant in Henri Longnon* z vestnim prevodom Božanske komedije. Léon Guillet s knjigo možate morale *Allez mes enfants et vous serez des chefs*, a La Chesnais z obširno disertacijo *Oeuvres complètes d'Henrik Ibsen*. Po nedavni 400letnici J. Cartiera naj omenim še Bruchesljevo *Histoire du Canada pour tous*.

Ako se za govorniško odlikovanje nihče ni potegoval, so se pa pesniki tem številnejše odzvali. Pri verzih proste izbire so dosegli palmo N. Bauduin, Fr. Delle-

vaux in A. Bazouin. Kar se tiče predlagane snovi, Osvojitev zraka, je zamamila Miguela Zamacois-a, duhovitega pisca Glumačev (Bouffons), ki nam kliče v spomin prastari človeški sen: letati! nato pa niza nekatere žrtve prvih modernih poskusov:

Garros, Pécoud et Nungesser,
Cent artisans de la victoire
Au champ d'honneur illimité,
Avec Guynemer que la gloire
Sur ses ailes a remporté!

Nato pa odpira človeški drznosti neskončne perspektive.

Med drugim zbirkami je Akademija pokazala na Corbeille de Ghislaine, kjer André Berry v gladkem domačem jeziku opeva mladost in radost.

Nagrado za celotno svoje delo so si pridobili: literarni historik René Dumesnil; romanopisec V Goedorp, ki kot dopisnik Matina v Berlinu že več let bedi in opozarja: Custos, quid de nocte?

Na veliko klanje nas spominja Albert Chatelle z Belgijskim naporom v Franciji med vojno, pravim spomenikom na slavo junaškemu narodu in kralju Albertu I. S tesnim srcem je René Doumic, dosmrtni tajnik F. Akademije, čital Spomine francoskega poslanika na Ruskem po prevratu, gospoda Noulensa. »Leninova mistika proti vsem narodom, kajti povsod se dobljo pasivne množice, ki brez svoje volje omahujejo med skrajnostmi, izročene samovoljstvu onih, kateri jih znajo voditi ali izrabljati njih nezadovoljnost...«

Toda končajmo ta palmare, seznam lavreatov. Vsako leto pošiljajo od raznih strani Akademiji nasvete, naj omeji število nagrad in poedine zneske poveča na ta način. Ona pa vztraja pri tem, da nudi pobude in podpore, kar se da mnogim.

A. Debeljak

NOVE KNJIGE IN REVIIJE

Uredništvo je prejelo:

»Ljubljanski Zvon« l. LV, št. 2-3. Dvojni zvezek, ki ga je uredil v odsotnosti dosedanjega urednika dr. A. Ocvirka njegov namestnik B. Rihteršič, priobčuja na uvodnem mestu »Pesniška sredstva v prvih Prešernovih umetninah« iz peresa univ. prof. dr. Fr. Kidriča.

Lepo besedo v prozi zastopajo Vi. Bartol, L. Mrzel, M. Jarc in A. Ingolič. Bartolov »Konjski smeh« (ki se bo še nadaljeval) priča o doslednosti pisateljeve psihološko navdahnjene tendence, sicer pa je zgodba zanimiva in bi bila nemara še zanimivejša, če bi jo pripovedoval mesto člana kozaškega zbora kak naš Grzinič.

Mrzelove pesmice v prozi »Iz cikla Ceste« bi bile nedvomno učinkovitejše, da so bile napisane naravnost iz umetnikovega

doživetja, tako pa veje iz njih preveč »ad-hokarske oportunitete«, kakor se je izrazil neki literarni sladokusec.

Konec Jarčeve »Legende o Kvirinu« nekoliko razočara čitatelja, ki je pričakoval več realnosti.

Na zadnje mesto je potisnjen A. Ingolič s prvim delom svojega romana »Zemlja in ljudje«, kar seveda ne zmanjšuje njegove visoke literarne vrednosti.

Liriko zastopajo to pot Stanko Vuk, Fran Onič in Stano Kosovel.

Prispevek univ. prof. dr. K. Ozvalda »Poglavje o ženski izobrazbi« ni le aktualen z ozirom na socialno-gospodarsko krizo in današnjo moralno zmedo, temveč je lahko resnični kašpot za pozitivno rešitev »ženskega vprašanja«.

»Eseje« mladega intelektualca Iva Brnčiča »Zagreb kot socialni in kulturni problem« je tu pa tam nekoliko časnikarsko pobarvan, v celoti pa je dosti verna slika tako imenovanega hrvatskega vprašanja. Avtor je očitno mnogo čital Križeve spise.

Fran Govekar priobčuja Cankarjeva pisma njemu. To pot so posebno zanimive Govekarjeve opombe.

Izmed ostale vsebine omenjamo dr. Šlebingerjevo osmrtnico nekdanjemu Zvonovemu uredniku, pisatelju dr. Fr. Zbašniku. Rubrika Sodobni problemi bi mogla vsebovati primernejše prispevke. Med Književnimi poročili referira Ivo Grahor o Levstikovem Dejanju v izdaji Vodnikove družbe. Rubriko Likovna umetnost je izpolnil K. Dobida, Obzornik pa B. Borko. Zanimiva je glosa »Aškerčev prvi spor z lavantinskim ordinariatom« (prispeval dr. Šlebingger).

Zvezku je priložen listič s sporočilom, da bo urejeval odslej mesečnik pisatelj in profesor Juš Kozak.

»Ljubljanski Zvon« izhaja mesečno ter se naroča v Ljubljani, Šelenburgova ul. 3. Celoletna naročnina 120 Din.

ANTOLOGIJA SOCIALNE POEZIJE

Založba A. Svěcený v Prazi bo izdala v štirih zvezkih antologijo češkoslovaške in svetovne socialne poezije v prireditvi R. Illovega. Prvi zvezek antologije, ki izhaja z naslovom »Pohodnė« (Plamenice), je pravkar izšel ter je razdeljen na »poglavja«: Delo, kapital, vojna in mir, narava i. t. d.

Popravi, 2a str. 358: retoromansko narečje, razbirjeno po Griziji (romansko Grischun) — ne po Grüyères-u. Izvor za napako je v Tribune de Genève in v nagladi. D.

PARTIJA Z MOSKOVSKEGA TURNIRJA

(Igrana v VI. kolu dne 22. februarja)

Indska obramba

Beli: Capablanca	Črni: Ragozin
1. d2—d4	Sg8—f6
2. c2—c4	e7—e6
3. Sb1—c3	Lf8—b4
4. a2—a3	Lb4×c3+
5. b2×c3	d7—d6
6. Dd1—e2	0—0
7. e2—e4	e6—e5
8. Lf1—d3	c7—c5
9. Sg1—e2	Sb8—c6
10. d4—d5	Sc6—e7
11. f2—f3	Sf6—d7
12. h2—h4	Sd7—b6
13. g2—g4	f7—f6
14. Se2—g3	Kg8—f7
15. g4—g5	Se7—g8
16. f3—f4	Kf7—e8
17. f4—f5	Dd8—e7
18. Dc2—g2	Ke8—d8
19. Sg3—h5	Kd8—c7
20. g5×f6	g7×f6
21. Sh5—g7	Lc8—d7
22. h4—h5	Ta8—c8
23. h5—h6	Kc7—b8
24. Th1—g1	Tf8—f7
25. Ta1—b1	De7—f8
26. Ld3—e2	Kb8—a8
27. Le2—h5	Tf7—e7
28. Dg2—a2	Df—d8
29. Lc1—d2	Sb6—a4
30. Da2—b3	Sa4—b6
31. a3—a4	Tc8—b8
32. a4—a5	Sb6—c8
33. Db8—a2	Dd8—f8
34. Ld2—e3	b7—b6
35. a5—a6	Df8—d8
36. Ke1—d2	Dd8—f8
37. Tb1—b2	Df8—d8
38. Da2—b1	b6—b5
39. c4×b5	Sc8—b6
40. Db1—a2	c5—c4
41. Da2—a3	Dd8—c7
42. Kd2—c1	Tb8—f8
43. Tb2—g2	Dc7—b8
44. Da8—b4	Tf8—d8
45. Tg2—g3	Td8—f8
46. Sg7—e6	Ld7×e6
47. d5×e6	Te7—c7
48. Db4×d6	Sg8—e7
49. Tg1—d1	kapitulira.

Rešitev k št. 225

(Za ljubitelje kajaškega sporta)

Če se vije reka v meandrih, se lahko popeljemo s čolnom košček navzdol, nato prenesemo lahki čoln po koščku kopnega do naslednjega zavoja, se popeljemo po reki spet košček navzdol itd. Narišite si reko z drznimi zavoji in majhnimi kopnimi presledki med posameznimi zavoji, pa boste lažje razumeli, da je mogoče s to kombinirano vožnjo navzdol prej doseči neko mesto zgoraj nego z vožnjo navzgor!

Rešitev k št. 226

(Da uganeš neko število)

To je v zvezi s tako zvanim ostankom devetice. Diferenčno število (in vsota njegovih števil) mora imeti kot ostanek devetice ničlo; če zberemo potem eno številko, je ostanek devetice torej dopolnilo te številke na 9.

ASIRSKI »ANGEL«

Orientalški zavod čičaške univerze je izkopal v bližini Karsabada mesto, ki ga je ustanovil staroasirski kralj Sargon (721.—705. pr. n. št.). Izkopanine dajejo zelo lep vpogled v asirsko življenje, umetnost in mišljenje. Posebno zanimanje vzbuja ogromna reliefna skulptura, ki predstavlja krilatega moža, neko asirsko božanstvo.

ZA BISTRE GLAVE

227

Lopata žitnega zrnja

Kmet prelaga na gumnu z lopato žito z enega mesta na drugo. Lopata zajame kvečjemu 20.000 žitnih zrn. uporabiti pa jo mora kakšnih 2000 krat. Ali je verjetno, da zajame vsaj dvakrat isto število zrn?

H U M O R

Pretiravanje

»En vaš poljub, Matilda, in mogel bi srečno umreti!« — »No, torej... tu imate poljub!«

še slabše

»Moja žena je nezanesljiva kakor vreme!«

»No, to še ni tako hudo. Moja je nezanesljiva kakor vremenska napoved.«

Prav tako...

»Kaj, vi ste bili v Ljutomeru, pa niste pili ljutomercana? To je prav tako, kakor biti v Napoliju in ne umreti!«

Ni razlog

»Zakaj se hočeš oženiti?« — »Ker jo ljubim.« — »Dragi moj, to je opravičilo, ne pa razlog!«

Dota

Zdravnik: »Prihodnji mesec bom izročil svojo prakso svojemu zetu.«

Pacient: »Torej spadam tako rekoč k doti!«

Plagiat

Lepeslovni sotrudnik enega izmed trinajstih družinskih mesečnikov je končal svojo povest: »Torej sem le končal! Jutri še prepisem.« — Tovariš: »Kaj? še enkrat?«

Očatovski ponos

»Elza, pogledj, vrgel je steklenico od tam pa do tu!«
(»Söndagsnisse Strix«)

Tujski promet

»Gospod krčmar, tu imate baje izredno dober odmev.«

»To je bilo prej. Pri zadnjem žeganju so ga nesli v bolnišnico.«

Na sliki

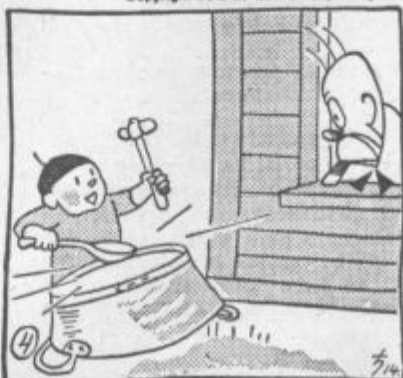
»Poglej, ta tu je fotografov sin!« — »No, ta je pa slabo razvit!«

Svatbeno potovanje

»Kakšno je bilo poročno potovanje po švici?« — »Sijajno! Tu bi želel enkrat potovati sam!«

Copyright P. L. B. Box 6 Copenhagen

KRIŽALJKA Z DVOSO- MERNIMI SESTAVINAMI

Crassus

	1	2	1	3	4	3
1						
2						
1						
3						
4						
3						

Pokonci in vodoravno pomeni ista številka istovetno (identično) vrsto. Vsaka vrsta je bisimetrična, t. j. dvakrat somerna kakor n. pr. mam-iti (mamiti). Pomen: 1. tiskar, ki je spadal ob francoski revoluciji v politični klub »Cordeliers« in ki je po vsem videzu početnik gesla: Svoboda, enakost, bratstvo, 2. oblika glagola »oboleti«, oblika glagola »olomiti«, 4. kralj, smeje se (italijansko).

RESITEV KRIŽALJKE V ŠT. 14.

Napipan, ave Neva, lar oral, Apè re pa, a ne mena jamamaj, osi niso, o minimo, rum Amur, I. R. O. nori, Aza raza, Savo vas, eče neče, sivi Vis — i Norman nam roni.

A NEK D O T E

Scherzo v duru

Znanega milanskega založnika Ricordi-ja je obiskal mlad mož in dejal:

— Prinašam svojo najnovejšo skladbo — pesem — in upam, da jo boste založili.

Ricordi je pregledal rokopis in ga vrnil skladatelju z besedami:

— Zelo mi je žal, toda te pesmi ne morem sprejeti v založbo.

Ko ga je skladatelj vprašal za vzroke, je založnik pojasnil še to:

— Vidite, dragi prijatelj, vaše pesmi ne bo pelo nobeno žensko bitje na svetu, ker se pač začinja z besedami:

— Ko sem nekoč bila mlada in tudi lepa...

Potrj se je mladi umetnik priporočil — za drugič. Bil je — Puccini.

Dve izjemi

Ko je bival Fridertk Veliki v Sanssouel-ju, so mu prijavili mladega pravnika, ki je prosil za avdienco zaradi prošnje. Ko je prišel mladenič pred kralja, se je pritožil, da kljub vsemu prizadevanju po vsej Pruski ne more dobiti službe.

Stari vladar je majal z glavo, nato pa vprašal:

— Odkod pa je? Ali je Prus po rodu? Ko je pogumni mladi mož pojasnil, da je prav iz Berlina, je kralj nagubal čelo in menil:

— Pa Berlinčani do zadnjega niso vredni kaj posebnega.

— Da, Veličanstvo, — se je odrezal bistroumni kandidat, — toda z dvema izjemama.

— In sicer?

— Vašega Veličanstva in mene...?

Kralju je ugajal ta odgovor in mož je kmalu vstopil v državno službo — s priporočilom.

Vsakemu svoje

Znani pianist in skladatelj Franc Liszt (1851—1919) se ni tresel pred nikomer in je tudi pred najvišjimi osebnostmi ohranil svojo mirnost.

Nekoč je igral na dvoru ruskega carja. Car se je začel med izvajanjem pogovarjati z gospodom iz spremstva. Muзик je hip nato že prekinil igranje, vse se je s strahom ozrlo nanj in dvorni maršal je vprašal prav na tibo:

— Zakaj ne igrate dalje?

— Če govori Veličanstvo, mora vse drugo molčati, — je odgovoril z vijudnim smehljajem umetnik.

F. Manz: STARKA